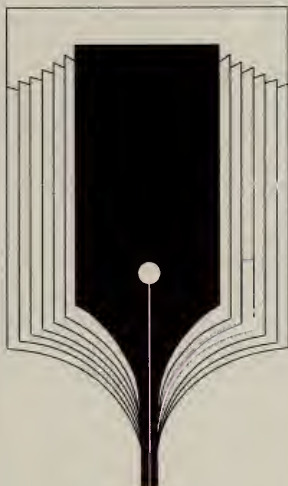

TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE

XXXIX: 1/2
Februarie/Mei 2001

Anna Kemp:
Avatara in Westville

Maritha Snyman:
Die plek van die jeugreeksboek
in die geskiedenis van die
Afrikaanse letterkunde

Verse van Joan Hambidge

NASIONALE PERS BEPERK

ISSN 0041-476X

Tydskrif vir Letterkunde verskyn twee maal per jaar – in Mei en November.

Intekengeld: R40 per jaar. Los nommers: R12 per eksemplaar.

Bydraes, boeke vir resensie en intekengeld moet gestuur word aan: Die Redakteur, Tydskrif vir Letterkunde, Dept. Afrikaans, UNISA, Posbus 392, Pretoria, 0003.

Voorskrifte aan medewerkers

1. Manuskripte moet in duidelike, getikte vorm voorgelê word, in dubbelspasiëring en slegs op een kant van die bladsy getik.
2. Twee kopieë van elke manuskrip moet voorgelê word.
3. Manuskripte moet, waar moontlik, vergesel word van 'n harde- of slapskyf waarop die teks in WordPerfect® is.
4. Die outeur se naam en adres moet op die eerste bladsy vermeld word; in die geval van gedigte op elke afsonderlike bladsy.
5. Die manuskripte moet taalversorg en finaal geredigeer wees.
6. Ongeveer 4 000 woorde word as algemene riglyn gestel vir die lengte van artikels. Langer artikels sal by wyse van uitsondering oorweeg word.
7. Illustrasies, diagramme en grafieke sal slegs aanvaar word indien die betrokke illustrasie, diagram of grafiek van so 'n kwaliteit is dat dit gereed is om in die meestermanuskrip geplaas te word.
8. Literatuurverwysings word volgens die verkorte Harvardmetode gedoen. Bibliografiese besonderhede word in die literatuurlys verskaf en nie by wyse van voetnote nie. Aantekeninge moet voor die literatuurlys geplaas word.
9. Medewerkers sal so gou doenlik oor die aanvaarding al dan nie van hul bydraes verwittig word. Afgekeurde bydraes sal slegs teruggestuur word indien hulle van 'n geadresseerde en voldoende gefrankeerde koevert vergesel word. Ongelukkig kan geen korrespondensie oor afgekeurde bydraes gevoer word nie.
10. Kopiereg berus by die outeurs.

TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE

H.J. Pieterse
(Hoofredakteur)

Elize Botha Elsa Nolte P.H. Roodt N.J. Snyman
(Redakteurs)

Skakelredaksie: Karen de Wet Louis Esterhuizen
Tom Gouws Joan Hambidge Marcel Janssens
Charles Malan Eben Meiring Alexander Strachan

REDAKSIE- EN ADMINISTRATIEWE ADRES:

(vir bydraes, intekening en sirkulasie)

Die Redakteur, Tydskrif vir Letterkunde, Dept. Afrikaans, UNISA,
Posbus 392, Pretoria, 0003

INTEKENGELD:

R40 per jaar. Los nommers: R12,00 per eksemplaar.

L.W.: Skole word versoek om direk by bogenoemde adres in te teken.

Menings wat deur medewerkers uitgespreek word, is nie noodwendig dié van die redaksie of van die Afrikaanse Skrywerskring nie.

ISSN 0041-476X

Geset in 10 op 11 punt Helvetica, gedruk en gebind deur V&R Drukkery (Edms)
Bpk, Pretoria.

NASIONALE PERS BEPERK

Inhoud

Anna Kemp	Avatara in Westville	1
Hein Willemse	Die simboliese subteks van "Angela se verhaal", 'n Melvin Whitebooi feuilleton	13
	Verse	22
Joan Hambidge	Die sprokie: Deel II	28
Elsa Nolte	Verse	37
George A. Hill,		
Neels Jackson,		
Jelleke Wierenga		
Johannes Prins		
Gilbert Gibson,		
Ilse van Staden		
Maritha Snyman	Die plek van die jeugreeksboek in die geskiedenis van die Afrikaanse letterkunde	46
	Christo Lombaard: Taal: kuns of kens?	60
	Verse	62
Literêr-aktueel		
Elsibe Loubser,		
Melt Myburgh,		
Tertius Kapp,		
Renée Marais		
Lys van nuwe Afrikaanse boeke: Januarie tot Desember 2000		69

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

Anna Kemp Avatara in Westville

Hy verskyn uit 'n rookwolk, 'n dieselrookwolk wat sy grys, geroeste bakkie omhul. Hy klim swaar uit, want hy is 'n breë man, en hy het 'n mandjie met 'n kombuisvadoek oor in sy hand. Hy dra die mandjie versigtig, soos 'n ma haar nuwe baba in 'n drabedjie dra. Hy stap stadig voordeur toe.

“Hallo, Oom Jurie!” 'n Skraal seun, met 'n jong stem en 'n wye glimlag, groet hom, vat Jurie se los hand met altwee sy benerige hande vas.

“Hmm,” Jurie se stem vibreer. “Stem uit die bos,” het sy kollegas, en veral die beskuldigdes wat voor hom moes verskyn, hom agterlangs genoem. “Waar's katnael vandag, Carlos?”

“Ek weet nie, Oom, hulle het netnou in die son gelê en slaap. Hoekom vra Oom?”

“Sien jy hierdie mandjie, Carlos?” en Jurie lig die mandjie tot ooghoogte voor die seun. “As katnael hierdie vandag in die hande kry, sterf hulle.”

Daar kom nou skuifelgeluide en 'n sagte gepiep uit die mandjie.

Die seun loer in.

“Het die Love Birds weer kleintjies, Oom?”

“En die goed moet omtrent elke twee uur gevoer word. Waar kan ek hulle neersit, Carlos?”

“Ek dink my pa se studeerkamer is die beste plek, Oom. Dan kan ons die vensters en die deur toemaak.”

“Maar Carlos,” Jurie steek voor die groot Delicious Monster by die sitkamervenster vas, “wat maak hierdie poppe hier?”

Hulle kyk na vier kaal Barbie-poppe wat aan toue om hulle nekke of arms in die plant hang, twee vrouens, twee mans.

“Hulle wil nie praat nie, Oom. Hulle moet daar hang tot hulle praat.”

“Nou waaroor moet hulle praat?”

“Ek weet nie, Oom. Stuff, secrets. Hulle weet iets.”

Hulle is by die voordeur toe 'n nuwe 4 X 4 met vrolike toeter ingejaag kom. Barry spring uit, vars en plesierig. Hy gee 'n rinkelende koelsak vir die seun om te dra, en haal 'n groot wit skottel met 'n wit doek oor agter uit die motor.

“Vandag gaan ons vir Pumba braai, Carlos.” Hy knipoog vir die seun.

“Het jy al ooit so 'n mooi stuk vleis gesien, Jurie? Ek wil sommer huil as ek daarna kyk.” Hy lig 'n stukkie van die doek op sodat Jurie 'n skrampe blik op die donkerrooi wildevarkboud kry.

Die drie stap horterig kombuis toe, onseker oor wie moet voorgaan by die deure en in die gang. Barry praat onophoudelik, vertel samesweerderig, met groot oë, verbaas en trots oor sy sukses, hoe hy die vark gejaag het op een van sy kollegas se wildplaas. In die kombuis sit hy die skottel saggies neer, asof hy die inhoud daarvan nie wil kneus nie. Hy is uitasem van uitgelatenheid.

Jurie stap studeerkamer toe met sy mandjie, maak die vensters toe, maak seker dat die honde en katte nie die deur sal kan oopstamp nie.

“Nou moet ’n man iets kry om te drink,” grom hy toe hy weer in die kombuis kom, waar Barry en die seun deur die venster staan en kyk. Met een vloeiende beweging gooi hy Rum en Coke en etlike stukke ys in ’n glas, en gaan staan ook by die venster, lig sy glas teen die lig, prewel met eerbied: “Op die Kaptein.”

Buite op die gras speel ’n koperhaardogtertjie met ’n vlieër. Sy skitter, soos wat die son haar kop en arms en bene vang. Sy gee klein treetjies heen en weer, vorentoe en agtertoe. Sy strek haar arms uit, trek hulle terug, probeer tussendeur ’n string hare wat in haar oë waai, agter haar oor indruk. Sy speel met konsentrasie, neem haar oë vir geen oomblik van die vlieër af nie. Dit is ’n heldergroen driehoek, met twee groot swart oë, en groen fraaiings aan die onderkant. Die vlieër en die dogtertjie beweeg in tandem: heen en weer, vorentoe en agtertoe.

“Die Rietrot is knap met haar kite, hê, Carlos?” lagpraat Barry, en vat ’n sluk van sy bier.

“Ja, Oom. En sy’s mal oor die ding. Sy laat dit elke aand langs haar bed slaap.”

Terwyl hulle staan en kyk, kom twee mans van links agter uit die tuin met ’n trappaadjie afgestap, huis se kant toe. Hulle bolywe is kaal en blink, en hulle het handdoeke om hulle onderlywe gedraai. Hulle gesels en lag, stamp half aan mekaar op die nouerige paadjie. Die een is lank, donker en harig; die ander een is korter, bonkiger, met vaalbruin hare, en ’n gladde, haarlose bolyf. Hulle sien die dogtertjie met haar vlieër en wuif vir haar, skree altwee iets vir haar. Sy kyk weg van die vlieër, probeer terugwuif en glimlag en haar hare, wat steeds oor haar gesig en in haar oë waai, hanteer. ’n Skielike rukkerigheid in die wind gryp die vlieër uit haar hand. Die tou se handvatsel sleep ’n paar treë weg van die dogtertjie. Sy spring agterna, probeer dit gryp, maar die wind ruk die vlieër op, en die handvatsel haak vas – net te

ver vir haar grypende hande – in die takke van ’n kamelia-bos. Die twee mans hardloop nader, half-laggend, lomp en ongemaklik met die handdoeke wat oopwaai en losgly. Die vaalhaarman probeer die handvat sel gryp, maar dit klim teen die bos uit, bly net-net buite sy bereik, en ruk dan los, hoog die lug in. Die dogtertjie staan ontsteld, klap haar hande vertikaal, soos hortjies, oop en toe voor haar gesig, haar oë. Sy loer deur haar vingers na die vlieër, wat vinnig oor die dakke van die woonbuurt verdwyn. Die korter man sit sy hand om haar skouers, druk haar lomp teen sy handdoeklyf vas. Hulle draai weg van die bos, soos mense wegdraai van ’n graf, en stap stadig kombuis toe, die langer man ’n paar treë agter hulle.

“Rietrot!” begroet Barry die dogtertjie as hulle in die kombuis kom.

“Jou pa is mos ’n ryk man, hy sal sommer vir jou nog drie kites gaan koop!”

Die dogtertjie kyk hom stil aan, skud haar kop, en stap verby, die huis in.

“Jissie, maar dit was nou ’n lekker sauna,” sê die vaalhaarman, De Wet, en stamp gemaak per ongeluk aan Jurie se arm sodat sy drank op die vloer spat. De Wet en Joost, die lang man, lyk sweterig, rooierig in die gesig, en swaar walms bloekomolie hang om hulle.

“My sinusse is nou sommer oopgestoom,” en De Wet snuif hard in en uit om die ander te oortuig.

“Jy moet ook saam met Pa kom sauna, Carlos, dit sal daai snoet van jou gou uitsort,” sê hy vir die seun.

Intussen het Barry die wit doek oor die wildevarkboud heeltemal afgehaal en hy staan bewend van trots en opgewondenheid en wag vir die ander se kommentaar, veral vir De Wet se reaksie. “Manne,” sy stem is hees, “hier’s hy, hier’s Pumba.”

“Hel, Barry, maar dis ’n moerse stuk vleis!” Joost se stem is lig vir so ’n groot man. De Wet staan dadelik nader, vryf oor die rooi boud, druk saggies daaraan met sy wysvinger, draai dit om, kyk na die onderkant, lê dit weer neer in die skottel. “Nee, Barry, ek moet sê, dis ’n mooi boud.” Hy gooi die doek weer oor die vleis. “Ek dink ons moet nou die vuurtjie aan die gang kry, en dan sal ek gou vir varkman kom voorberei. Carlos Santana, kom help gou vir Pa met die vuur.”

Hulle drentel almal saam na buite, waar De Wet die blinkswart ronde Weber nadertrek. Hy gaan langs die swembad braai, dan kan hy sommer

tussendeur induik as die sweet te erg raak. Hy en Joost het nog steeds die handdoeke om, en hulle lyk vreemd gepas geklee – soos priesters – vir die vuurmaakritueel: eers die Blitz-stukke, onderin die diep donker holte, dan kole bo-oor, dan die vuur. Die Blitz vat dadelik vlam, en die rook begin om die kole warrel en opstyg: ’n wieroekvuur vir die braaivleisgod.

“Die hadidas is rumoerig hier by julle.” Joost stap nader na die heining waar ’n groot akasiaboom net aan die bure se kant staan. ’n Paar hadidas sit in die boom en skel. Hulle vriende antwoord ’n paar huise verder af in die straat, meer gedemp.

“Ja, fokkit, die goed begin al vier-uur, half-vyf in die oggend skree.” De Wet is nog doenig by die Weber – hy karring nou, kan die vuur nie los nie. Hy pak die kole heen en weer met ’n lang silwer tang terwyl die sweet soos water van hom afloop.

Joost stap binnetoë en kom terug met ’n lemoen wat hy uit ’n vrugtemandjie in die eetkamer gekry het. “Nee, wragtag,” en hy mik met die vrug na die voëls. Hulle vlieg weg, holderstebolder, protesterend. Barry lag hooghard, “Jizz, Joost,” en Jurie kyk kopskuddend na Joost, wat nou die handdoek om sy heupe losmaak en kalm en kaal swembad toe stap en induik. “Hadidas is familie van die heilige ibis,” sê Jurie, in die lug in, want niemand hoor hom nie. De Wet, alreeds gebaai in sweet, gooi ook gou sy handdoek af en duik agter Joost aan in.

Die dogtertjie kom uitgehardloop, agter die geplas aan. Sy steek onseker vas toe sy agterkom die mans is kaal.

“Lottie-Dottie!” skree De Wet toe hy haar sien. “Sien jy daai swart ding?” Sy kyk rond, sien die Weber, knik haar kop. “Jy moet oppas vir daai swart ding,” herhaal De Wet. “En laat dit sommer ook vir jou ’n lewensles wees, my girl.” Sy kyk hom fronsend aan, draai dan om en stap terug in die huis in. Barry lag, indien moontlik, nog harder, “Jizz, De Wet,” en Jurie mompel iets van “voëls kosgee”, en stap agter die dogtertjie die huis in, kombuis toe.

Die dogtertjie is ook in die kombuis toe Jurie daar kom. Sy is besig om ’n ballon op te blaas, ’n rooi ballon – haar wange net so rond en rooi soos die groeiende bal. Jurie help haar om dit te knoop en om ’n stukkie wol daaraan vas te bind. “Dankie, Oom Jurie.” Sy druk haar kop teen sy harde ronde maag.

Toe Jurie die voëlkos begin aanmaak met lou water, in ’n koppie, roer-roer met ’n teelepel waarvan die kante opgebuig is sodat dit ’n tuit vorm, stap sy studeerkamer toe, en kom terug met die mandjie voëltjies. Sy trek vir

haar 'n stoel nader aan die rak waar Jurie hulle begin voer. “Kom, krombek,” moedig hy die kaal, grys-pienk voëltjies aan, help hulle geduldig as hulle met rukkende kroppe die sagte mengsel afsluk. Hulle lyk soos klein aasvoëltjies, met donsies en harder veerpunte wat oneweredig op hulle groei. Die dogtertjie kyk na Jurie se bebaarde gesig, sy groot hande, die voëltjies. Sy het nog steeds die rooi ballon in haar hand.

“Oom Jurie?”

“Ja, Lietlot?” Hy sien haar intense gesig – sy vibreer van warmte, energie, lewe.

“Kan 'n huis doodgaan?”

Hy staan stil, gebuigde teelepel in die lug, krysende, ongeduldige voëltjies voor hom.

“Nee, Lietlot, 'n huis kan nie doodgaan nie.”

Sy knik, frons, bons die ballon.

“Ek wens ek was 'n huis.”

Joost, De Wet en Barry stap lawaaierig in die kombuis in, aldrie nou in kortbroeke, met kaal bolywe. Hulle skink morserig drank, rum en coke, en dan stap De Wet doelgerig, glas in die hand, op die wildevarkboud af, eenkant op die rak, in die groot wit skottel, met die skoon wit doekie daaroor. Hy sit sy glas neer, haal die doekie af, en druk weer sag met sy wysvinger oor die boud. Hy lyk tevrede. Hy haal 'n bottel Extra Virgin olyfolie, 'n bottel Worcester-sous en sout uit die kas by hom. Hy gooi skeute olyfolie oor die boud en begin dit saggies, met sy vingers oopgesprei, in die boud invryf. “Dis 'n moerse boud,” prewel hy. Die ander mans staan en kyk wat hy doen. Jurie se voëltjies is veilig terug in die studeerkamer, en die dogtertjie sit en teken by die kombuistafel. De Wet lek onophoudelik oor sy lippe, vryf die olie in, gooi 'n bietjie Worcester-sous oor, vryf dit ook in. Sweetdruppels begin weer op sy gesig en bolyf vorm. Die boud maak sagte suiggeluide in die skottel, soos wat dit bewerk word, omgedraai word, teen die kante vasgedruk word.

“Jizz,” is al wat Barry kan uitkry.

“Dit laat my nou dink aan die ou wie se vrou die oggend staan en oefeninge doen in die badkamer, met die duur Italiaanse teëls ...” Geïnspireer deur die intimiteit om die rou stuk vleis, vertel De Wet sy vagina-grappe.

Die dogtertjie sit afgeslote in haar eie ruimte en teken by die tafel. Sy kyk nou en dan op, deur die venster voor haar, en sien haar broer op en af stap agter in die tuin, op en af, terwyl hy ernstig met homself praat, vir homself beduie met sy maer hande.

Uiteindelik is De Wet tevrede met die boud. Hy staan tevrede, laggend, lekkend, swetend, terug. Hy vat 'n lang teug van sy drank. Hy lig sy glas, kyk Jurie vol in die gesig: "Die Kaptein."

Die seun kom ingestap van buite af, sy hande steeds in die lug voor hom, sy oë glasig van ingekeerdheid. "Jizz, Carlos!" Barry duik half agter Jurie in. "Wats daai ding om jou arm?" Noudat die seun by hulle is, sien die mans die lang, dun slangetjie, om sy pols en deur sy vingers gekrul en gevleg. "O, dis Santana se slang, hê Santana?" De Wet gedy van gemoedelikheid. Jurie staan nader. "Watse soort slang is dit, Carlos?"

"'n Grey Ratsnake, Oom."

"En wat eet hy?"

"Pinkies, Oom. My ma kry dit vir my by die slangpark."

"Watse goed is dit?"

"Klein muisies, Oom. Hulle is so drie weke oud."

"Moet jy die goed lewendig vir die slang gee?"

"Ja, Oom. Hulle lewe nog, maar dis maar nature, Oom, dis die circle of life."

Jurie hou sy breë vinger uit na die slang se tongetjie, wat in- en uitkrul.

"Fokkit, nee, Carlos." Barry is nou skoon oorhoeks. "Vat die ding weg. Het jy 'n hok vir hom?"

"Ja, Oom," troos die seun. "'n Groot glashok met klippe en als. My ma het ook 'n mooi stomp op die strand opgetel vir die hok." Hy stap uit, gesels en lag met die slangetjie, laat hom van sy pols afgly en om sy nek draai.

Die voorbereidings vir die braai is vir eers afgehandel en die mans stap deur TV-kamer toe, waar die uitsending van 'n eendaagse kriekettoets tussen Suid-Afrika en Pakistan so pas begin het. Joost gryp dadelik die afstandbeheerder vir die TV en gaan sit in die middel van die een groot bank, voete op die koffietafel, drank in die hand. De Wet en Jurie kry kussings en gaan lê op die sagte mat en Barry rig hom op die ander bank in.

Dit gaan sommer onmiddellik sleg met die Suid-Afrikaners. Die openingskolwer kyk en slaan mis, en word skoongeboul. Minute later is die tweede kolwer uit met 'n aanvegbare been-voor-paaltjie-beslissing. Die telling is sewe lopies vir die verlies van twee paaltjies. De Wet is ontsteld. Hy sit orent en skree luidrugtige en aggressiewe kommentare, vat groot slukke drank, skop rukkerig van ongeduld met sy verweerde atleetvoete. Joost verwerk hierdie vroeë terugslag beter, maar kan kwalik sy irritasie met De Wet wegsteek. Jurie sluimer bo die geroesemoes swaar

in, met sy hand beskermend om sy glas op die mat. Barry lag oordadig, onderdanig vir al die opmerkings wat uitgeskree en toegesnou word. Hy kyk hulpsoekend na sy glas, sien dit is leeg en stap kombuis toe, waar die dogtertjie nog sit en teken by die tafel.

“Wat teken jy, Dottie?” Hy vryf die dogtertjie se kop.

“Oom Barry, ek en my ma het eenkeer roomys gekoop by die Wimpy by die see toe sien ek ’n man deur die venster, ’n man wat ’n rot doodslaan met ’n besem.” Sy is uitasem.

“Jizz,” Barry vee onseker oor sy hare, kyk na die groot donker bottel Captain Morgan op die rak.

Uit die TV-kamer kom ’n groot rumoer. Suid-Afrika het nog ’n paaltjie verloor. De Wet en Joost kom deurgestap kombuis toe, ontleed die benarde toestand, lug opinies oor spankeuses, veldtaktiek, speelstyle, weers-toestande, skeidsregters, onpeilbare teenstanders.

“Dis ’n fokkop,” vat De Wet alles saam.

Hy stap buite na die Weber toe en lig die deksel op. Hy beweeg sy handpalms oor die vuur, om te voel of die kole reg en eweredig warm is. Hy lyk tevrede en skree vir Barry om die varkboud te bring en om sommer die ander twee ook te roep. Hy pluk vars roosmaryn wat welig groei in ’n pot langs die swembad.

Barry verskyn met die groot skottel en stap tot by De Wet by die Weber. Hulle kyk plegtig af na die vleis, soos ouers na hulle baba langs ’n doopvont. De Wet breek die roosmaryntakke in kleiner stukkies en strooi dit oor die vuur. Joost en Jurie kom stadig nadergestap, vars drank in die hand. Dis broeiend warm buite, en veral om die Weber. Barry hou die skottel uit na De Wet, wat die boud versigtig, teer, uitlig en op die sissende vuur neerlê. Sweet drup van sy neus af, op die vleis. Hy strooi nog ’n handvol roosmaryn oor die boud, en sit dan die deksel op. Die mans staan weg, kyk berekend na die ronde swart houer wat in hittegolwe staan en gloei. “’n Cauldron,” sê Jurie terwyl hy wegdraai en instap om weer sy voëltjies te gaan kosgee.

“Ek gaan gou die slaaitjie aanmeekaarslaan.” Joost praat met sy ligte stem. Hy klink tegelykertyd sinies en koketterig. “Lietlot! Kom help gou vir Oom Joost met die slaai!” roep hy die dogtertjie. Toe hy in die kombuis kom, sien hy dat sy nog steeds sit en teken by die tafel. “Gaan jy my gou help, Lottie?” Sy kyk op in sy deurskynende bruin oë, kyk weg, deur die

venster, en knik dan instemmend. Jurie voer sy voëltjies, saggies, lankmoedig, eenkant in die hoek. Joost en die dogtertjie maak 'n slaai wat in kleurlae in die hoë regop slaai bak lê. De Wet beweeg energiek in en uit: hy dek die tafel buite by die swembad, hanteer die braaiproses – blaas die vuur aan, voer die vuur met ekstra kole, strooi kruie oor die vuur en boud, praat met die vuur – , skink drank in, maak grappe, roerbraai 'n ingewikkelde groentegereg, gaan kyk na die krieteltelling, skree venynige kommentare. Die sweet stroom van hom af; hy is 'n gelukkige man. Barry dartel rond; hy maak praatjies met Joost en die dogtertjie by die slaai, maar hulle werk in 'n stuurse stilte; hy probeer 'n grappie by Jurie en die voëltjies, maar Jurie ignoreer hom; hy probeer agter De Wet aan die rondes doen, maar is te stadig en loop kort-kort in hom vas. Die seun het nou by die tafel kom sit en teken. Hy teken 'n middeleeuse dorpie vol mense – reg van bo af, soos 'n voël dit sou sien.

'n Halfuur voor die ete roep De Wet almal na buite: hy gaan die varkboud nou op 'n oop vuur braai en hy het ondersteuning nodig. Die tafel is netjies, selfs feestelik gedek, met wynglase en 'n Magnum-bottel rooiwijn prominent daarop. De Wet is stil, gedetermineerd besig met die vleis. Hy blaas die kole aanhoudend, kom duiselig en bloedrooi in die gesig en glinsterend van sweet orent, strooi laaste hande vol kruie oor die boud en die vuur. Die drie ander mans hou hom dop. Barry lag kort hoë laggies, wat hy kombineer met fluisteringe van “jizz” en “moerse Pumba”. Die hadidas loop agter op die gras en pik. Die kinders sit met hulle voete in die water. “Fokkit, maar dis warm.” De Wet kyk gemarteld, trots rond.

Uiteindelik is die vleis gereed. Daar is 'n vinnige geskarrel heen en weer, tussen tafel en kombuis, om al die bykosse te bring. Die boud word op 'n gepaste grootte snybord gelaai – Jurie staan De Wet hiermee by – en langs die groot tafel op 'n kleiner tafeltjie neergesit. Joost doen die voorsnywerk. Dan sit almal, ook die twee kinders, met hooggestapelde borde. “Lottie-Dottie, hierdie Pumba gaan darem nou lekker smaak!” Barry lag met die dogtertjie, hou sy glas rooiwijn hoog voor hom. Hy is die jagter, die voorsiener, die held. Hy kan nie ophou lag nie.

Die eerste paar happe word in 'n verbaasde, eerbiedige stilte gevat. Maar soos hulle gesigte blinker word van vettigheid, en hulle wynglase dowwer word van die baie vat met koshande, word die mans spraaksamiger en luidrugtiger. Hulle herdenk hulle jeug, hulle manmoedigheid, hulle heldhaftigheid – anekdotes volg mekaar op, vleg deurmekaar. Hulle lag en

kou en drink; hulle lek; hulle sweet. Veral De Wet is in sy element. Hy kleim die gesprekke vir hom af met lang uitgerekte “maar ... maar”s, en “wat wou ek nou weer gesê het?” Hy trek sy kop in sy skouers in as hy praat, asof hy hom gereedmaak vir ’n aanval. Sy mondhoëke trek styf en af, en onder die gegote yster-tafel skop sy bene op en af.

Die kinders sit stil en eet. Die dogtertjie eet met lus, ook aan die varkvlies: “Nee, Oom Barry, dit is nie Pumba nie. Dis net ’n gewone wildevarke, hê Pa?” Die seun eet min, stoot na ’n paar happe sy bord terug. “No offence, Oom Barry, maar ek dink nie ek hou van hierdie vleis nie.”

Die geselskap begin draai om werk – hofwerk, kollegas, karakters, die man op straat, wat in en uit die regsproses beweeg. Die mans praat met groot selfvertroue – hulle is Die Ingewydes. Veral De Wet slaag daarin om soos ’n finale outoriteit, soos ’n uiteindelijke bron van kennis, soos ’n onderskeier tussen goed en kwaad te klink. “Die waarheid is in my,” spot hy partykeer, teenoor vriende en vyande.

“Maar het ek julle al die storie van die wildboere in Mkuze vertel?” ’n Onnodige vraag. Al het hy dit al voorheen vertel, hier, nou, gaan hy dit weer vertel. Dan kyk hy na die kinders. “Toe, gaan speel julle nou eers ’n bietjie. Ons gaan later vir julle poeding gee.”

Die kinders staan op, vat hulle borde, en stap weg. “Hei, wat sê julle?” roep hy hulle terug.

“Dankie Pa, dankie Oom Barry!” Hulle stamp-stamp mekaar by die deur in, lag saggies, bly om weg te kom.

De Wet wag tot die kinders in is. Hy leun vooroor en trek sy kop in. Hy kyk niemand in die oë nie. Hy lek oor sy lippe.

“Die boere het vreeslik probleme met wilddiewe daar. Die boys kom stel traps in die nag, dan vang hulle die wildsbokke en verdwyn met die vleis. Of partykeer los hulle die bokke in die traps, dan vrek die goed stadig, of die hiënas kom kry hulle. Nou, wat die boere doen, want jy sien,” onderbreek De Wet homself, “hulle voel die howe straf nie die boys na behore nie, so wat die boere nou doen, is een van twee dinge. Ek weet nie of almal dit doen nie, maar die oubaas van wie ek nou praat, is ’n groot man, ’n donnerse groot sterk man. As hy die boys vang, dan laat hy sy plaaswerkers een van die manne vasdruk, dan trek hy sy tande uit. Met ’n plaastang. Dan kan hy mos nie meer vleis eet nie.”

Barry trek sy asem tussen sy tande deur terug. “Jizz.” Hy probeer ’n laggie uitstoot, maar dit werk nie. Hy kyk onseker na die ander.

“Nou, wat hierdie outop en van die ander boere ook doen, is om die boys te skiet. Morsdood.” De Wet praat met gesag. “Maar hulle skiet hulle nooit deur die kop nie. Hulle skiet hulle deur die lyf, die hart. Dan gooi hulle die boys in die rivier, en die krokodille kom vreet hulle op. Of hulle sny hulle oop, oor die maag, en sleep hulle ingewande oor die grond, dan kom vreet die wildevarke en die hiënas hulle. Hulle kan alles opvreet, behalwe die kobbene. Die kobbene is te groot vir hulle bekke.” De Wet sit terug, gooi vir hom nog rooiwyn in sy troebel glas. “Die rede hoekom die boere hulle nie in die kop skiet nie,” hy leun weer vorentoe, vat ’n sluk wyn, “is sodat daar met die geregtelike ondersoek nie bewysstukke moet wees nie. As die polisie die kobbene kry met koeëlgate in, dan’s die boere in groot moeilikheid.”

Dit is stil buite, om die tafel.

“Jizz, De Wet, die manne is moeilik, hê?” Barry lag geluidloos, sy gesig ’n mengsel van weersin, bewondering, onskuld, angs. Jurie staar voor hom uit. Joost knik ondersteunend; hy was al betrokke in een van hierdie wilddiefsake in Noord-Natal. Dan kyk Jurie op sy horlosie – dis al lankal weer tyd om die voëltjies te gaan kosgee. Hy staan op, kyk na De Wet en Joost. “Daai boere is nie ’n man se maat nie.” Hy stap in.

Die drie oorblywende mans sit nog vir ’n rukkie by die tafel, probeer iets van die feestelikheid en afwagting van voor die groot maal herwin, maar hulle is moeg; hulle het baie, te veel geëet, van die wildevarkboud; die Magnum-bottel is leeg; hulle weet dat Suid-Afrika – hulle – die krieket gaan verloor; en dit word skemer.

Hulle staan swaar op, stap stadig in, trek die deur agter hulle toe. Buite staan die tafel: vol vuil borde, opgefrommelde servette, vetterige glase, kruis-en-dwars messe en vurke. Die “maal vir die gode, of is dit nou die “maal van die gode”, soos Barry vroeër vrolik en verward na die regte woorde gesoek het, is nou gerelegeer tot oorskietkos. Die hadidas het klaar gewei en hulle maak hulle gereed, met sagte kletsjgeluide, vir die nag in die akasiaboom.

Die mans is terug in die TV-kamer en die atmosfeer is gedemp. De Wet en Jurie lê weer op die mat, Joost en Barry op die twee banke. De Wet het vir

hulle brandewyn in bolglase ingeskink, en hulle neem, met lang tussenposes, versigtige klein slukkies. Barry probeer nog flouerig grappe maak en lag, maar die ander neem nou geen notisie van hom nie. De Wet is verveeld met die wedstryd. Hy kritiseer sonder fut. Hy rol om en kry een van die honde wat langs hulle op die mat lê, aan sy stert beet. Hy trek die hond nader, krap hom op sy kop, klap sy boud, buig sy lyf sodat sy neus so na as moontlik aan sy stert kom. Deurentyd kreun hy: “Ollie is a good boy. Ollie is a good boy.” Die hond is verleë, kruiperig, hy laat dit alles toe. Maar toe hy uiteindelik ontsnap, storm hy aggressief buite toe en blaf onophoudelik op en af langs die voorheining. Daar is niemand in die straat nie. Ollie is a good boy.

Joost kan sy irritasie nie meer wegsteek nie – met die hond se eindelose geblaf, met die krieketfiasko, met die maaltyd wat verby is, en wat soos altyd ’n antiklimaks was. Trouens, die hele dag, en elke dag vantevore, en elke dag wat nog gaan kom. Hy weet nou. Alles ’n antiklimaks, ’n vaal nare troostelose teleurstelling. Hy storm op die oop venster waardeur die hond se geblaf klink, af: “Ollie! Fokkit! Voertsek man! Sjarrap!” Hy kry nie veel reaksie van binne of buite die huis nie. Ollie is a good boy, en hy gaan nou blaf.

Jurie kyk weer op sy horlosie. Dit is donker buite, tyd om te gaan. Hy stap studeerkamer toe, kom deur die kombuis terug met sy mandjie voëltjies. Die kombuis is in puin. Die enigste teken van beskawing hier is die paar tekeninge van die kinders wat eenkant op die kombuistafel lê. Barry kom moedeloos en moeg, maar steeds met ’n fronsende glimlaggie, in die kombuis om sy wit skottel en doekie te soek. “Ag nee, hoor hier, De Wet, ek sal dit later kry,” keer hy toe De Wet inkom en goed hardhandig begin optel en rondskuif op die rakke. Hulle stap voordeur toe, waar Joost staan en wag, hande in sy sakke. Barry en Jurie skree so in die stap “koebaai!” vir die kinders, “waar hulle ookal is”. Die kinders kom afgestorm met die trap, en almal ontmoet by die voordeur. “Baai, Oom Barry, baai, Oom Jurie.” Die seun druk Jurie se hand, en hy sit sy arm om Barry se lyf. Barry lag verleë. Die dogtertjie staan eenkant: “Tata.” Sy waai effens met een hand.

Buite waai ’n sagte wind, en halfpad oor die donker stuk lug wat hulle kan sien, bo die dakke en die bome se toppe, hang ’n dun wit sekelmaan. Vir ’n oomblik is dit doodstil as hulle almal met opgedraaide gesigte na die maan staan en kyk. Die poppe in die Delicious Monster by die sitkamervenster wieg saggies heen en weer in die bries. Hulle het nog nie gepraat nie.

“Jizz, De Wet, dit was ’n heerrrlrike dag!” Barry kry nog een laaste lag uit. “Oom Barry gaan weer vir julle ’n Pumba skiet, hoor, Rietrot?!” en hy spring in sy 4X4 in, ry uit, met getoeter.

Jurie hou die mandjie waterpas toe hy sukkelend in sy hoë bakkie inskuif. Hy kry die enjin moeisaam aan die gang. Swaar dieselwolke kom lê oor die voortuin toe hy stadig uitry en wuif.

De Wet en Joost stap agter die kinders aan in die huis in. Die kinders gaan boontoe, op met die trap. Hulle gaan regmaak vir die nag en die nuwe skoolweek. Die twee mans stap traag TV-kamer toe. Hulle kan die nederlaag nie ontwyk nie, hulle moet dit uitsit, deursien.

Hein Willemse

Die simboliese subteks van “Angela se verhaal”, ’n Melvin Whitebooi feuilleton

1

Vir populêre tekste om suksesvol te wees, word dikwels verwag dat ’n realiteitsbeeld wat ooreenstem met die lesers se ervaringswêreld geskep word. Relevansie is belangrik in die populêre teks en lees is nie net ’n kundigheid nie, maar deel van ’n kulturele praktyk. Die seleksie van vertelling en die wyse waarop vertel word, bring mee dat ’n populêre teks met die lewenservaring van die leser moet korreleer (Fiske 1989: 186). In hierdie artikel word nie noodwendig ondersoek ingestel na die skepping van die realiteitsbeeld in ’n populêre verhaal nie, maar word die onderliggende simboliese subteks herskep.

Fredric Jameson (1981: 81) omskryf hierdie analitiese prosedure as die herstrukturering of herskrywing van ’n historiese of ideologiese subteks: “that ‘subtext’ is not immediately present as such, [it is] not some common-sense external reality, nor even the conventional narratives of history manuals, but rather must itself be (re)constructed after the fact”. Dit is presies wat in hierdie artikel gebeur: ’n herskrywing van die simboliese onderbou van ’n populêre teks. Om die konstruksie van die subteks moontlik te maak, sal die onderliggende reaksie van ’n Afrikaanse populêre teks op ’n eietydse historiese konteks uitgelig en aangespreek word.

Hierdie ondersoek word van toepassing gemaak op “Angela se verhaal”, ’n feuilleton van Melvin Whitebooi.¹ Die koerantvervolgverhaal het vanaf 28 Junie 1980 tot 20 September 1980 in 74 daaglikse aflewings in *Die Burger Ekstra* verskyn. In dié tyd was dit een van die gewildste verhale wat Whitebooi geskryf het.

Whitebooi is ’n veelsydige skrywer. Hy is in 1956 op Uitenhage gebore en voltooi sy hoërskoolopleiding aan die Hoërskool Uitenhage. In 1977 begin werk hy as verslaggewer by die Kaapse dagblad, *Die Burger Ekstra*. Sedertdien is hy bevorder tot die vlak van subredakteur en later senior redaksielid by die Kaapstadse kantoor van die Sondagkoerant, *Rapport*. Die mediakritikus, Allan Bell (1991: 147) beweer in ’n ander konteks dat joernaliste nie artikels skryf nie, maar stories en dat hulle die professionele storievertellers van ons tyd is. Dié waarneming is letterlik op Whitebooi van toepassing. Tydens sy verblyf by *Die Burger Ekstra* bereik hy wye bekendheid as verhaalskrywer. Van hom verskyn koerantverhale, verspreide kortverhale, verskeie eenakters en ’n aantal televisiedraaiboeke.

Van sy eenakters sluit die volgende in: *Dit sal die blêrrie dag wees!* (1983), *Dié kant, daai kant* (1984), *Koffie en kondensmelk* (1986), *Die draadsitter* (1991) en *Die Goodbye mense* (1992). Die dramas is hoofsaaklik deur amateurdramagroepie in die Wes-Kaap opgevoer. 'n Radiodrama, *Die reënmaker* is in 1986 deur die Afrikaanse diens van die SAUK uitgesaai. Vir televisie skryf hy 'n reeks, *Die Allemans* (1991) en 'n enkeldrama, *Tot jy dood is* (1994). Whitebooi publiseer sy vervolgvhale vanaf 1977 tot 1988 in *Die Burger Ekstra*. In hierdie tyd skryf hy veertien verhale: "Smeltkroes van die liefde" (1977), "Miranda is haar naam" (1978), "Meisie van die see" (1978), "Angela se verhaal" (1980), "Jou dag sal jy kry" (1980), "Met bloed sal jy betaal" (1982), "Siener van die dood" (1983), "Nag van die Swart Arend" (1983), "Siener van die dood: die jare daarna" (1984), "Vrou agter die masker" (1985), "Rykmanshoogte" (1985), "Dogter van die duiwel" (1985), "Jy soek jou dood" (1986) en "Blou bloed" (1988). Die meeste verhale is geskryf met lesers van populêre verhale as teikenmark. Om die koerantverhale toeganklik te maak, is naas die gedrukte teks ook foto's afgedruk om die kernmomente van die verhaal te illustreer. Skakeling tussen opeenvolgende afleweringe word gemaak deur 'n opsomming van die voorafgaande intrigeverloop. Om die verhale nog toegankliker te maak, werk die foto's, die verhaalruimtes en die verhaalverloop mee om 'n bekende omgewing daar te stel. Alhoewel daar in die meeste verhale 'n opvallende afwesigheid van tipies Suid-Afrikaanse etniese nomenklatuur soos "bruin" of "blanke" is, suggereer die foto's dikwels verhaalruimtes wat deur gekleurdes beset word. Voorts is die verhale gesitueer in gebiede soos Elsiesrivier, Bellville, Oudtshoorn en Ladismith - afsetgebiede van *Die Burger Ekstra*.

Tydens 'n onopgetekende gesprek wys Whitebooi daarop die verhale gepubliseer is met die uitdruklike doel om die sirkulasiesyfers van die koerant onder (bruin) Afrikaanse lesers van die noordelike Kaapse stadsgebiede en die platteland te verhoog. Vandaar die publikasie in *Die Burger Ekstra*. Later het van die verhale in *Die Volksblad* (wat in die Vrystaat en Noord-Kaap versprei word) en die destydse Oos-Kaapse blad, *Die Oosterlig* verskyn.

2

Aangesien nie aanvaar kan word dat alle lesers die verhaalverloop van "Angela se verhaal" ken nie, word hier kortliks 'n opsomming van die intrige gegee. Angela Hendricks, 'n kunsstudent uit die werkerklasbuurt, Elsiesrivier word omgery deur Jean de Villiers, die seun van 'n skatryk Franschoekse wynboer. Angela is bruin en Jean is wit. 'n Liefdesver-

houding - wat in 1980 nog onwettig was - ontwikkel tussen die twee. Jean se polities-verkrampte ma, Antoinette, Angela se broer, John-Paul, 'n leier van die 1980-skoleboikot en Mark le Roux, Angela se gewese kêrel probeer op allerlei maniere om die ontwikkelende liefdesverhouding te ondermyn. Hierdie pogings slaag nie en die twee trou in die geheim in Parys, Frankryk. Onmiddellik na hulle terugkoms word Jean vir grensdiens opgeroep. Tydens 'n skermutseling in Angola word hy gevange geneem en deur die Sowjet-Unie se geheime diens, die KGB na Moskou gebring. Hulle onderwerp hom aan breinspoeling sodat hy - 'n Afrikaner - kan optree as die leier van 'n revolusionêre groep wat die Suid-Afrikaanse regering omver moet werp. Dié plan slaag nie en Jean ontsnap met behulp van 'n vroulike KGB-agent na China. Nege maande na sy militêre oproep keer hy na sy vrou wat pas geboorte geskenk het, terug. Die verhaal eindig met die hoofkarakters se huiwering oor hulle toekoms in Suid-Afrika. As uitweg neem hulle hulle voor om in "Suidwes-Afrika" te gaan woon, totdat "eendag alles reg is in Suid-Afrika".

Hierdie hoofintrige word deur verskillende sekondêre strominge ondersteun. Van die belangrikste is die volgende: Mark le Roux, Angela se eertydse kêrel, word ontbloot as 'n geweldenaar en 'n afperser; John-Paul en Angela vind uit dat hulle 'n lang verlore halfsuster het en Antoinette, Jean se verkrampte ma, ontdek dat haar oorlede oupa 'n kleurling is.

"Angela se verhaal" verskil opvallend van Whitebooi se ander vervolghverhale. In hierdie vervolghverhaal waag hy dit buite die nie-politiese begrensinge van sy vorige verhare. Hy spreek direk die problematiek van 'n liefdesverhouding oor die kleurgrens, die grensoorlog en politieke opstand in Suid-Afrika aan. In 'n genre wat in *Die Burger Ekstra* doelbewus apolities en polities-konserwatief bedryf is, skeep hierdie afwyking van die bekende patroon interessante ondersoekmoontlikhede. Die analities-gekonstrueerde simboliese subteks word vervolgens aan die orde gestel.

3

Die grondpatroon vir "Angela se verhaal" is Aspoestertjie: 'n prins raak verlief op 'n meisie uit die burgerstand. In die aard van populêre verhare word die verbintenis duidelik uitgespel. Terwyl sy deur 'n reisboek blaai vir haar voorgenome Europese besoek om met Jean te trou, dink Angela: "Alles lyk so betowerend mooi. Sommige van die kastele in Europa lyk soos dié in sprokiesverhale. Ja, alles voel vir haar soos 'n sprokiesverhaal. Sy voel soos Aspoestertjie wat haar prins gevind het. En haar prins is Jean de Villiers" (29 Julie 1980). Hierdie strukturele dilemma van die hoofintrige, naamlik die prins wat op iemand uit 'n laer stand verlief raak, word in die

verhaal beklee met 'n wesenlik Suid-Afrikaanse gegewe: 'n verhouding tussen 'n gekleurde vrou en 'n wit man.

In Suid-Afrika was liefdesverhoudings oor die kleurgrens tot onlangs onaanvaarbaar: aanvanklik is dit deur sosiale konvensie beperk en na 1948 is dit landswyd onder wetgewing verbied. Teen 1980 het die regeringspolitici nie meer met dieselfde geesdrif van vroeër dié diskriminasie voorgestaan nie. Alhoewel sulke verhoudings en huwelike klandestien in die verlede voorgekom het, was dit nooit 'n algemene verskynsel nie. Die herroeping van die Wet op Gemengde Huwelike en artikel 16 van die Immoraliteitswet wat verhoudings oor die kleurgrens verbied het, is in April 1984 aangekondig, maar eers in 1986 gepromulgeer (vgl. Du Pré 1994: 187).

Die eerste gesprek tussen Angela en Jean formuleer die terme van die verhaal. In die onderstaande beklemtoonde fases word die sentrale spanning van verhaal verwoord:

“Jy is 'n *witman*.” Dit klink soos 'n *beskuldiging*. Hy kyk weg, amper vererg.

En *jy is 'n bruin meisie*. Maar wat het dit te doen met die feit dat ek jou omgery het en nou 'n gesprek met jou wil aanknoop? *Is dit dan 'n sonder (sic) dat ek wit is?*”

“Jy is kwaad,” sê sy en 'n effense glimlag raak aan haar lippe.

“Jammer, 'n mens kan nie vir *iemand soos jy* kwaad word nie. Is jy nou nog ... *skaam omdat jy bruin is en ek wit is?* Of kan ek maar met jou gesels?” (30 Junie 1980, toegevoegde kursivering.)

In die vervolghverhaal word die binêre opposisies van meet af aan gestel as 'n wit bestaan teenoor 'n bruin bestaan, die uitsonderlikheid van 'n bruin meisie en die liefdesverhouding wat volg op die wit man, Jean se veelseggende vraag: “kan ek maar met jou gesels?” Hierdie opposisies veronderstel ook die vernaamste hindernis in die verhaal. Vir die twee hooffigure is dit dié sosiale dilemma wat opgelos moet word.

In die populêre liefdesverhaal verwag die leser dat die hooffigure gelouter sal word om uiteindelik tot 'n oplossing van hulle dilemma te kom. Bridget Fowler (1984: 111) dui aan dat romantiese liefde dikwels die kernfaset van dié verhale is, omdat so 'n verhouding die belofte inhou dat individue saam die neergelegde strukturele dilemma oorstyg. In hierdie opsig voldoen “Angela se verhaal” aan die verwagtinge. Uit verskeie oorde word die verhouding bedreig. Dit word aktief teengestaan deur Angela se broer, John-Paul; sy aktivistiese kamerade; haar voormalige kêrel, Mark le Roux; Jean se ma, Antoinette en 'n Russiese spioenbaas. (In minstens drie van hierdie gevalle is die rede vir hulle afkeer die feit dat dit 'n verhouding oor

die kleurgrens is.)

Die enigste verweer wat die verliefdes teen hierdie bedreiging het, is hulle romantiese verbintenis. In die kenmerkende taal van die liefdesverhaal sê Jean: “Dis ons lewe ... Ons liefde is sterk. Ons liefde sal alles oorwin” (16 Julie 1980). Net hierna verbreek Angela nietemin hul verhouding omdat die sosiale druk te groot is: “Daar sal altyd iemand wees wat ons daaraan sal herinner dat ek bruin en jy wit is” (17 Julie 1980). Die skeiding is egter slegs tydelik en hulle word weer herenig. Met hulle troue in die buiteland oorwin Angela en Jean se liefde die sosiale hindernisse wat hulle verhouding bedreig.

Teen die agtergrond van die tydgenootlike politieke tendense neem die populêre teks ’n moment van huiwering in regeringsbeleid as uitgangspunt en kom dit nie in konflik met die bestaande politieke orde nie. Die destydse eerste minister, P.W. Botha het reeds in 1978, die jaar van sy bewindsoorname, aangedui dat gemengde huwelike nie as sodanig immoreel is nie, maar dat wetgewing net die samelewing beter kan reguleer (Gordon 1981: 71, Pottinger 1988: 173). Reeds teen dié tyd is daar aanduidings dat toenemend meer blankes die herroeping van die wette voorstaan (Pottinger 1988: 173).

Die huwelik wat as oplossing vir die sosiale dilemma in die vervolghoofstuk moes dien, vind relatief vroeg in die vertelling plaas (vgl 4 Augustus 1980). Whitebooi verwing daarmee die populêre verwagting: die argetipiese vereniging deur die huwelik dui nie die einde van die verhaal aan nie, maar is eerder die begin van verdere loutering vir Jean en Angela. Jean word opgeroep vir grensdiens, ontvoer en gemartel. Angela, in die afwesigheid (en vermoedelike dood) van haar man, word ingeneem deur haar skoonfamilie.

Dit is juis dié verwinging in die verwagte verloop van die verhaal wat die grondliggende sosiale kontradiksie van “Angela se verhaal” onderstreep. Die teoretiese onderbou wat Jameson (1981: 81) na aanleiding van Kenneth Burke se konsep van “simboliese handeling” verskaf, is hier ter sake: “a symbolic act (...) on the one hand (is) affirmed as a genuine *act*, albeit on the symbolic level, while on the other it is registered as an act which is ‘merely’ symbolic, its resolutions imaginary ones that leave the real untouched” (oorspronklike beklemtoning). “Angela se verhaal” “eindig” met die voltrekking van die huwelik tussen Jean en Angela wat op sigself ’n simboliese handeling is, maar dit is die onverwagte aanpassing van die genre se grondpatroon wat die kritikus dwing om die simboliese subteks te konstrueer.

Wanneer Angela in die De Villiers-huishouding geneem word, ontstaan ’n

breuk in die handeling wat die kritikus noop om die simboliese van die handeling te verklaar. Met hierdie daad is dit nie net die romantiese liefde van die handeling wat oorwin nie, maar die medemenslikheid van die onbekende Ander word in die proses raakgesien. Antoinette, Angela se aanvanklike teenstander, aanvaar haar uiteindelik as skoondogter: “Ek voel soos ’n ou gek, Angela (...) dat ek my blind gestaar het teen jou velkleur en nie die ware raakgesien het nie” (15 Augustus 1980). Angela word dan sonder veel wroeging in die blanke De Villiers-familie opgeneem.

Die leser herken hier ’n strategie waarop die sosiale realiteit aangepas in die teks ingetrek word en die basis vir die konstruering van die simboliese subteks vorm. Angela oorstyg sonder moeite die sosiale begrensing van kleur en klas. Hierdie sosiale aanvaarding oor die kleurgrens word reeds van vroeg af aan in die vooruitsig gestel. Veral omdat Angela se fenotipiese kenmerke dié van ’n eksotiese meisie of uitsonderlike bruin mens is. (Met die motorongeluk reageer die fokaliserende Jean op ’n wyse wat die slagoffer individualiseer: “Dan buk hy langs die meisie. Haar *lang hare* lê oor haar gesig” of “’n *Pragtige meisie*, dink hy, steeds bekommerd” (30 Junie 1980, toegevoegde kursivering)). Hierdie frases is nie ongewoon in populêre romans nie. Dit sou selfs as ’n stelreël vir die genre aanvaar kon word. Wat die fases betekenisvol maak, is dat die verwysings in verband met die onbekende Ander gemaak word. Wanneer Jean Angela aan sy vriende voorstel, is die reaksie byna dieselfde: “jou mooi vriendin”, “Die meisie is pragtig”, “En waar kom jy aan dié mooi nooi?”, “Sy is Frans ... Spaans, Italiaans?” (15 Julie 1980). Die gegewens kan in terme van die simboliese subteks gelees word. Hierdie verwysings na die vroulike hoofkarakter konstrueer, soos in populêre verhale verwag word, die vrou as ’n ideale tipe, maar dit sinjaleer andersyds ook die gemeenskaplike band tussen wit en bruin mense. Nieteenstaande haar werkersklas- en sosiale agtergrond verskil Angela nie veel van die ryk blankes nie en vind opname in die ryksmansfamilie, wat na verwagting erg problematies moes wees, sonder enige noemenswaardige knelpunte plaas.

Die gemeenskaplike verlede van bruin en wit mense as ’n tematiese aspek van die verhaal kom veral rondom Antoinette, Jean se ma, tot stand. Aanvanklik word sy bestempel as “verkrampt” (30 Junie 1980) en staan sy afkerig teenoor haar seun se verhouding met ’n bruin vrou (vgl. 7 Julie 1980). In ’n sekondêre plot van die verhaal word Antoinette se agtergrond egter ontrafel wat een van haar voorouers as gekleurde identifiseer: “Jou ma se pa was van gemengde bloed. Maar daar was heelwat meer koffie as melk (...) Hy was baie blas. ’n Mens kon geen fout maak oor wat hy is nie” (23 Julie 1980). Dit is hierdie insig, dat haar eie verlede nie puur is

nie, wat dit vir Antoinette moontlik maak om Angela in haar eie kring op te neem.

Dié verhouding sinjaleer na buite: bruin mense is deur bloed verbind aan wit mense én wit mense kan dit nie ontken nie. Die gesprek waar Antoinette se agtergrond verskaf word, word inderdaad afgesluit met die vraag: “[W]atter [Afrikaner-] het nie iewers ’n krakie nie?” (23 Julie 1980). Hierdie opvatting is nie onbekend vir die lesers van Whitebooi se vervolgsverhaal nie. Die sukses van die populêre teks berus, volgens Fiske (1989: 187), op die korrelasie van leserservaring met die representasie van soortgelyke ervaringe in die teks. In dié opsig is “Angela se verhaal” waarskynlik ’n bevestiging van lesersopvattinge dat bruin en wit mense verbonde is.

Ten spyte van die aanduiding van die verbintenis tussen wit en bruin is dit opvallend dat ’n meer eksplisiete seksuele verhouding tussen Jean en Angela nooit regstreeks in die verhaal ter sprake kom nie. Daar is, nadat die paartjie ’n tydjie in Frankryk deurgebring het, wel sprake van ’n swangerskap. Wat opval, is dat direkte seksuele toenadering nie tekstueel tussen die manlike en vroulike karakters toegelaat word nie. Let byvoorbeeld op hoe die karakters tekstueel verhoed word om in die spreekwoordelike huweliksbed te beland: wanneer hulle na die huweliksbevestiging in Parys terugkeer, gaan elkeen na hul afsonderlike huise; by sy huis kry Jean sy militêre oproepdokumentasie en hy moet die oggend na sy aankoms aanmeld; tydens ’n militêre operasie word hy gevange geneem en nege maande later vrygelaat; nadat hy terugkeer slaap hy en Angela in afsonderlike kamers in die De Villiers-woning; die volgende oggend na sy terugkeer, is daar die vooruitsig van ’n vertrek na “Suidwes” - “sommer vandag nog” - wat weer die seksuele implisiet uitsluit.

Teenoor die narratiewe ondermyning van seksuele interaksie tussen die twee hooffigure, beskryf ’n wit randkarakter, die Russiese spioen, Olga Titof, besonder liries haar seksuele samesyn met die gevangene, Jean: “Dit was ’n aand wat sy nie gou sal vergeet nie. ’n Aand wat aan hom en haar behoort het, ’n aand wat sy werklik syne was. Sy kon die geklop van sy hart teen hare hoor, sy fluistering in haar oor. En sy lippe, soekend en honger op hare. Hierdie liefdespel was so anders as al die ander. Hy is so anders as al die ander mans, dink sy” (5 September 1980).

’n Soortgelyke liriese passasie waarin die verhouding tussen Angela en Jean veruiterlik word, kom nie in die verhaal voor nie. Dat sodanige toneel plaasvind, is nie ongewoon nie. Wat ongewoon is, is die wyse waarop seksuele toenadering tussen die hooffigure in die narratief verswyg en uitgestel word. ’n Onderstroming van die verhaal, naamlik die bloedverwantskap tussen bruin en wit, stuit hier op ’n probleem: hoe

representeer die teks 'n liefdesverhouding wat reëlreg teen die wetlike begrensing van Suid-Afrikaanse sosiale verhoudinge indruis? Seksualiteit word nie uit die verhaal gesensuur nie, maar in die geval van Angela en Jean word die eksplisiete seksuele gewaarwordinge duidelik deur sosiaal-politieke opvattinge beperk. Artikel 16 van die Immoraliteitswet wat seksuele verhoudinge in Suid-Afrika verbied, word hier tekstueel gehoorsaam. Omdat die tendense in “Angela se verhaal” hoofsaaklik konformisties is, word 'n subtiel onderskeid tussen romantiese liefde en seksualiteit gemaak. Laasgenoemde durf die skrywer nie regstreeks in verband met die hoofkarakters aan nie, maar die romantiese liefde kan uiteindelik seëvier wanneer hulle na “Suidwes” gaan: “Ek is lief vir jou my vrou. Ons kan sommer môre na Suidwes gaan, daar gaan bly. En eendag, eendag as alles reg is in Suid-Afrika, kom ons weer hier woon. Eendag wanneer ons liefde nie meer 'n sonde hier sal wees nie” (20 September 1980). Wetlike diskriminasie is in 1979 deur die nuutaangestelde Namibiese owerheid herroep, maar die normalisering van daardie samelewing het aanvanklik traag verloop. Daarom is dit versoberend om die tydelike uitkoms wat “Suidwes” in die verhaal bied in samehang met die historiese realiteit te lees: “Some municipalities were slow in doing away with discrimination. It was reported in August for example, that the Windhoek municipal swimming pool was still open to whites only, while its library was open only to persons who were property taxpayers and registered consumers of municipal services. This excluded residents of coloured and African townships” (Gordon 1981: 647).

4

Ten besluite: die wyse waarop die skrywer wegstryf van die konsekwensies van die verhaal is 'n aanduiding van die omvormende rol wat ideologie as 'n integrale deel van letterkundige produksie speel. Whitebooi word gedwing om sy inisiële projek - naamlik die romantiese verhouding tussen 'n bruin vrou en 'n wit man - te verander wanneer dit in fiksionele terme verwoord word. Wat die skrywer vertel, word ingeperk deur onder meer die konsekwensies van skryf, die medium waarin die verhaal verskyn, naamlik die Afrikaanse dagblad, *Die Burger Ekstra*, en die gevolge van die ontplooiing van die plot. Wat in hoofsaak as bloedverwantskaplike verbintenis tussen bruin en wit aangebied word, word in die teks gekwalifiseer deurdat seksuele omgang tussen wit en bruin subtiel onderdruk word. In Pierre Macherey (1978) se terme spreek hierdie “stiltes” duidelik oor die werking van ideologie by die skrywer. “Angela se verhaal” is hier as simboliese teks gekonstrueer waarin die

sosiale en familiële verwantskap tussen bruin en wit mense sentraal staan. Terselfdertyd egter, word die logiese verwantskap tussen dié groeperings genegeer en onderbeklemtoon. Hierdie faset is geïllustreer na oorweging van die seksuele verhouding tussen die wit manlike en bruin vroulike hooffigure. Hier is aangetoon dat die politieke klimaat in die Suid-Afrika van 1980 'n regstreekse uitwerking sou hê op die representasie van die verhouding tussen die twee karakters in die feuilleton.

Eindnota

1. My dank aan Pieter Conradie wat die eerste weergawe van hierdie artikel gelees en waardevolle kommentaar gelewer het. My opregte waardering aan Melvin Whitebooi met wie ek gesprekke kon voer en wat bereid was om afskrifte van sy verskillende koerantvervolgverhale beskikbaar te stel.

Bronnelys

- Bell, A. 1991. *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell.
- Du Pré, R. 1994. *Separate but Unequal: The "Coloured" People of South Africa - a Political History*. Johannesburg: Jonathan Ball.
- Fiske, J. 1989. *Reading the Popular*. Boston: Unwin Hyman.
- Fowler, B. 1984. True to Me Always: An Analysis of Women's Magazine Fiction. In: Pawling, C. *Popular Fiction and Social Change*. London: Macmillan (99-126).
- Gordon, L. (Ed.) 1981. *Survey of Race Relations in South Africa 1980*. Johannesburg: South African Institute of Race Relations.
- Jameson, F. 1981. *The Political Unconscious*. London: Methuen.
- Macherey, P. 1978. *A Theory of Literary Production*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Pottinger, B. 1988. *The Imperial Presidency: P.W. Botha the first 10 years*. Johannesburg: Southern.
- Whitebooi, M. 1980. Angela se verhaal. *Die Burger Ekstra*. Kaapstad (28 Junie tot 20 September).

Universiteit van Pretoria

Joan Hambidge
Eat your heart out A. G. Visser

Ek presenteer aan my geliefde
'n bloedrooi volmaakte roos:
'n holruggeryde simbool
van passie en veral liefde.
Ja, sy is die roos van my hof
En die roos van my hoof.
Uit haar ontspruit vele verse.
Ek het haar vuriglik en besitlik lief.
'n Roos is 'n roos is 'n roos,
beweer die slimme Gertrude Stein.
Omdat ons nie by die vuur
Van oorsprong kan kom nie?
Of verwys sy dalk na die roos se bloedrooi
Kleur? Die roos tussen die tande
Van die lokkende, smeulende tango-danseres?

As 'n blaar val, verwys dit na skoonheid?
Wie sou die digter kon raadpleeg?
Robert Burns dalk?

Dalk, dalk om ons te herinner
Aan die broosheid van die liefde:
“net eenmaal kom die liefde weergaloos.”

Die verhouding as vers die vers as verhouding

Het al vergeet hoe dit is om jou te verloor
In 'n ander. Dit begin by die lyf
Wat jy verlê in 'n vreemde dubbelbed
Met lakens wat na jou begin ruik.
'n Sokkie onder daardie nuwe bed
maak moles met 'n agtergeblewe skoen
en jou uitgerekte trui hang in die getuiebank
van 'n liefdeskas: jy is skielik 'n 'en',
'n egpaar in liefde en beloftes verlore.

Het al vergeet hoe dit is om jou volledig
Te verloor in die liefde. Die skifsels
Van jou self wys op. Jou geliefde sien
Mettertyd hoe sleg jy aanmekaar gehekel
Is. Patrone val sleg op die oog. Gate
In die psige skif deur. Jy sukkel om jou ek
Weer saamgeflans te kry. Die verlore skoen
Bly sock onder die trouswerende dubbelbed.
Alles word dubbel: ek plus ek; jy plus jy.

Ook die gedig word 'n double speak.
Wat bedoel ek? Wat verstaan jy?
Het al vergeet hoe dit is om jou volledig
Te verloor in 'n vers sonder om die geliefde
Se gevoelens oor ons dubbelbed te eer!

Op soek na 'n verlore vers

Iewers tussen 4nm en 8nm, gistermiddag,
Greenwichtyd raak 'n vers soek.
Die oorvol vullisblik lewer niks op nie.
En ten spyte van 'n opgekommandeerde soektog
Onder beddens, in kaste, in laaie en selfs 'n kluis
Moet ons vanoggend aanmeld: Vers verlore.

Ons plaas 'n advertensie in die Snuffelgids.
“Indien iemand afkom op 'n vers, iewers verloor
tussen 4nm en 8nm, op 1 Mei. Kontak die digter onverwyld.
Die vers is laas gevoel tussen 'n gevoelige indruk
En aanval van onsekerheid, die digkuns oorbekend.
Beloning aangebied.”

Maar ons weet van beter.
Daar sal geen oproepe wees nie.
So 'n advertensie - tussen die vele doodsberigte -
Word dalk deur 'n nutsman of reeksmoordenaar raakgesien.
Immers, wie verwag 'n digkunsleser tussen desperate advertensies,
Al heet 'n bundel tereg “Vir die bysiende leser”?

So vanoggend skryf ek die vers af: vir altyd verlore.
Behalwe in die talmende herinnering soos 'n woordelose droom.

Bloubaardkamer

Sy lui die voordeurklok
Die vrou van my hart.
Driemaal lui sy daardie klok
Van skeepsreg dat hoor en sien vergaan.
Ek laat haar in deur die ysterhek.
Sy kyk of my vingers al vet genoeg gevoer is.
Ek kyk of haar hare al lank genoeg is sodat ons kan weg-
Vlug van al die onthous wat ons net nie kan vergeet nie.

Ek sien sy loer in my kaste.
Sy draai vervaard – wanneer ek nie kyk nie - die sleutels
In hul slotte. Snags word ek alleen wakker.
Sy lê uitgestrek met vraagtekens in haar oë op my rusbank.

“Hoekom het jy nie die deur dadelik oopgemaak nie?”
“Is daar iemand anders? Lê daar dalk iemand in die laaikas
onder jou tuimelende, uitgestrekte, allesoorweldigende liefdesbed?”

Daar is geen bloubaardkamer in hierdie huis.
Daar is geen bloed aan die sleutels
Of kosyne. Al die slotte is deurgeroes.
Miskien, miskien is die stapeltjie digbundels
Die enigste getuienis: die digter was indertyd
'n Bloubaard, 'n Jeffrey Dahmer van die woord.

Hier waar ons deurskaaf

Vroeër kon ek my geliefdes op 'n afstand plaas.
Dit was naweekgeleenthede, per afspraak, one night stands.
Elke liefde was buite my. Soos 'n pryetiket aan 'n nuwe kledingstuk of 'n
driegangmaaltyd met sy aperitief-hoofdis-bitter nagereg.
Jou kan ek helaas nie 'n afstand plaas nie. Intendeel.
Jy is my elke dag, my onverwagse besoeker, my huweliksmaat.
Ons liefde is binne-in my. Jy dra selfs my klere in eensgesindheid.
Ons verteer mekaar in 'n liefdesmaal van voorspel, vuur, naspel.

Daarom as jy onttrek weens ander verpligtinge of melancholie
Begin ek op die daad 'n vers: “Hier waar ons deurskaaf, jy en ek
Het te make met ek is jy en jy word ek. So wat is jy? So wie is ek?”

Sondag van 'n digter

Wat bedui die woord kamikaze presies
Vra haar jongste in Trivial Pursuit?
Ek hoor hoe sy van 'n heilige wind lees
Wat die Mongole in 1281 vernietig het.
Woordeloos roep ek na haar. Sy hoor my nie.
'n Dilbert-speletjie op die komputer markeer
die pas en Rachmaninoff se tweede klavierkonsert
maak van die Sabbat a Sunday bloody Sunday.

Terwyl ek Auden se raad getrou volg oor halfryme
en sy dictum begryp dat poësie niks laat rym
of gebeur nie, hoor ek hoe hul stemme verdwyn.
My geliefde en haar twee kinders speel nou Monopoly.
“Kom, kyk hier!” roep ek. Sjogoen beteken heerser.
Nuttelose inligting vir hul nuwe spel, so gepraat van Trivial Pursuit:

Daar is een land wat my bly ontglip
Ofskoon ek snags die bloeiesels van Kyoto kan ruik
En weet hoe donker Nagasaki en Hiroshjima
Na die ontploffing skyn.

Die digter is 'n kamikaze, 'n kamikaze,
'n nuttelose brandoffer
vir die rym.

Under my skin

Sy is onder my vel
Hierdie geliefde van my.
Soms weet ek nie waar sy begin
Of eindig nie. Sy voel my aan. My moegheid,
Ook my vuur. Sy hou my vlymskerp dop.
Sy blus die vure van verlies wat in my brand.
Met meer as woorde vertroetel sy my. Sy klim onder
My woorde in. “Wat bedoel jy met hierdie vuurbeeld?”

“’n Vuur van voorgevoel gloei in my,” lees ek voor.
Sy knik haar kop. Frank Sinatra kweel oor die radio.
Ons dans laggend op “Under my skin” soos dit twee geliefdes
Betaam:

Twee minnaars dans met mekaar
Hulle liefde kan nooit geblus
Word: dis vuur wat brand,
’n elektroniese glimmer.

Ars poetica

Vind dit moeilik om te veronagsaam
Wat ander dink. Eybers se aanwysing bly
My die hele naweek by:
Die proses is inderdaad tydrowend
Maar bly na soveel jare steeds ’n noodvuur
’n nuwe liefdesgeluk ten spyt.
Leef nou na aan die letter en die lyf
En die stilte van ouds, ’n blote hersenskim.
Komputer-speletjies, ’n TV, ouerlike tug
Word deel van my nuwe gedig.

“Jou gedigte gebore uit ekstreme gevoel.”
“Ontnugtering ’n hanetree ver.”
“Te laat vir kophou, of iets wat kan breek
uithou.”
“In vreugde reeds die kiem van pyn.”

Vind dit moeilik om te veronagsaam
Wat ander dink. Johann de Lange se raad bly
My die hele nag by:
“Jy verken nou intiemer en meer opruiend
Die liefdespel se onbeheerbare vuur.
Wees oor hierdie liefdesgeluk nie spyt;
Jy leef nou in die letter en die lyf.
Goddank, reis en weg-beweeg nou ’n hersenskim.
Kom, gee jou finaal oor aan die digterlike tug
En skryf ’n sonder interteks óf beheer ’n gedig”.

Laasnag droom ek ons stap saam
Langs Ingrid Jonker se see by Drieankerbaai verby.
Die droom woed die hele dag in my:
In 'n sentrum koop hy vir my klere, my vriend.
Later in die droom staan ek in 'n vuur;
Hy voor 'n visbak met geroeste sleutels en 'n pyp.
Hy beweeg van die bak waarin 'n dooie vis dryf.
Ek soek langs die see na hom, my vriend wat ek bemin.
Onbewustelik gryp ek nou na verklarende simbole terug.
Aas uit hierdie vredige droom 'n onthullende gedig.

Om ander se raad of reaksie te veronagsaam
Makliker gedroom dan in woorde gedaan.
Hoe kry ons die kloutjie by die oor
Of hoe word die digter nou anders gehoor?
Ek hang my versreëls op die wasgoeddraad
Om lug te kry na vroeëre liefdesverraad.
My intertekste en slim verwysings word verloor
Sodat lesers nou die “naked I” sien toor.

Jakkals trou met wolf se vrou

Ons maak kwalik meer liefde.
Alles het nou blote gebaiespel geword.
Ek raak aan jou. Jy raak aan my.
Ons draai om. Ons gaan beide deur 'n ritueel
Van aanraak, voorgee. 'n Futlose O.

Ons mis beide die ou vuur.
Toe ons liggame 'n vuurwiel draai. Eventueel

Kon ek my nie van jou skei. Elke uur
Van die dag was gevul met ek en jy, jy en ek,
'n ons.
Ons nagte, eindelose nagte, bly ekstasies duur.

“Ek sal jou nie aan jou beloftes hou as,” sê jy.
“As is verbrande hout,” probeer ek momenteel
ons tydelik-uitgebrande liefde vanaand besweer.

'n Stukkie as, toevallig, op jou nagrok
slaan beslis nie die ergste vrese hok.

Elsa Nolte

Die sprokie: Deel II

Tessa de Loo: *De tweeling*

In 1993 verskyn *De tweeling* van Tessa de Loo wat uiteenlopend deur die kritiek ontvang is. Dit is bestempel as “een meeslepend epos” in *Elsevier*, tot “een barre baksteen” in *De Volkskrant*. Op hierdie saak kan ek nie hier ingaan nie, maar ’n onderhoudende debat sou oor die aangeleentheid gevoer kon word.

Net kortliks iets oor die inhoud sodat u kan weet wat die opset is:

In die eerste plek beweeg die verhaal tussen die hede en die verlede. In die hede bevind die ongeveer sewentigjarige tweeling-susterpaar hulle (sonder dat hulle dit aanvanklik besef) in België in ’n luukse Spa (die Thermaal Instituut) waar albei behandeling vir rumatiek kry. Daar is talle afdelings wat gewy word aan die susters se aktiwiteite by die Spa: wat hulle eet, waar hulle eet, waar hulle koffie drink en ook die omgewing waar hulle gaan stap en die kuur wat hulle volg. Hulle neem byvoorbeeld warm modderbaddens en drink allerlei soorte mineraalwaters om die gestel te suiwer.

Reeds op die tweede bladsy begin ’n hernieude kennismaking as die twee susters besef dat hulle die tweeling Lotte en Anna is wat baie lank deur omstandighede geskei is.

Die tweeling Lotte en Anna Bamberg se ouers het hulle op ’n vroeë ouderdom ontval. Hulle moeder is vroeg reeds dood en hulle word by hulle vader en die se tweede vrou groot: Tante Kähte (’n vrou wat sewe susters het). Ook die vader sterf op ’n jong leeftyd aan tering en die dogtertjies word uitbestee aan familie. Anna gaan bly by haar oom Heinrich en tante Liesl op ’n boerdery naby die Lippe-rivier.

Lotte gaan Nederland toe – na familie – en gaan bly by ’n neef van Lotte se vader en sy vrou en hulle drie dogters. Hulle bly op die Hollandse platteland digby ’n woud. Die rede hoekom Lotte soontoe gestuur is, is die feit dat sy ook na ’n moontlike teringkandidaat lyk en die spesifieke gedeelte word as baie gesond gereken vir longkwale.

Sodoende word die susters geskei: Soos ’n skyfievertoning word daar dan flitse uit hulle aparte jeugjare gegee.

Die kern van die roman is die twee susters se onderskeie oorlogservarings: Lotte in Nederland en Anna in Duitsland. Lotte het veral die lot van die Jode tydens die Duitse besetting meegemaak en haar musikale Joodse verloofde in die proses verloor. Sy is egter later getroud met Ernst Goudriaan, ’n Joodse vioolbouer, en uit die huwelik is vyf kinders gebore. Sy is musikaal, het ’n pragtige stem maar tydens die spanningne van die

oorlog verloor sy die gawe. Haar kinders en latere kleinkinders (agt) bly egter 'n durende vreugde en is betrokke by haar wel en weë.

Anna was as kind nie so gelukkig nie. Slim, met 'n geniale geheue, word sy nie skool toe gestuur nie want sy moes baie hard werk op haar oom se boerdery – veral onder sy tweede vrou se bewind. Fisies het sy verswak en is in een stadium deur haar oom so te lyf gegaan en beseer dat sy haar hele lewe lank kinderloos gebly het.

In die oorlog is haar lyding skrikwekkend. Sy versorg vlugteling uit die Saarland by haar meesteres se landgoed. Later versorg sy onverpoos as Rooikruisverpleegster lydendes en waak sy by soldate “die al hun ledematen kwijt waren” (De Loo 1993: 331).¹

Sy probeer selfmoord pleeg deur in die Donou te spring. Sy gooi haar koffer met onder andere babakleertjies die dieptes in maar slaag nie daarin om self oor die brugreëling te kom nie. Maar nog is dit het einde niet. Sy verpleeg verminkte blonde Duitse kindertjies wat in hulle gesonde dae sogenaamd aan Der Führer geskenk is.

Tydens die oorlog het sy haar geliefde man ontmoet en kort, intens gelukkige tydies saam met hom gehad – maar hy is in Rusland in 'n bomaanval dood. Na die oorlog bekwaam Anna haar onder die moeilikste omstandighede as 'n sosiale werker (veral kinderbeskerming) en sy vat die toestand in Duitsland na die oorlog so saam:

“Onze steden lagen in puin, onze soldaten waren dood, kreupel, beroofd van illusies, we kregen als volk collectief de schuld van de grootste massamoord uit de geschiedenis van de mensheid, we waren economisch, moreel failliet en toch, ging, op de een of andere manier, het leven verder. Ik stortte me op de studie, op mijn werk. Iedereen ging aan het werk, mijn god ... Die hele wederopbouw was één grote arbeidstherapie!”(p. 402).

Kortom: Lotte het veral die Jodevervolging beleef en gee ook 'n skerp kyk op die hongerwinter van 1944/45. Haar man en Nederlandse familie het darem almal die oorlog oorleef.

Anna weer het die hele ineenstorting van die Derde Ryk beleef en is uiteindelik sterker aangetas (wat haar gesondheid betref) as haar suster, en sy gaan ook uiteindelik gouer dood as haar suster.

Die susters is/was maar dikwels haaks. Lotte kon Anna byvoorbeeld die Joodse kwessie nie vergewe nie. Hulle kon nie ware intimiteit tussen hulle opbou nie.

Maar: aan die einde sterf Anna in die Spa. Sy was in 'n modderbad, toegepak in veenturf en so het hulle haar as't ware in 'n modderkis ontdek. Dan bely Lotte:

“Nee” herhaalde ze, de vrouw uitdagend aankijkend, ‘ik ben ze is mijn zuster’” (p. 435).

Hoe moet ’n mens nou die boek lees in die lig van die uiteensetting oor die sprokie en die legende?

Die saak gaan ek weer onder ’n aantal hoofde behandel en die eerste is: Hoe word daar in die boek na sprokies verwys?

1. Tessa de Loo se betrokkenheid by sprokies.

Daar is aanduidings dat Tessa de Loo deur sprokies gefassineer word. Die titel van haar jongste boek is *Een varken in het paleis* (1998). Net die titel suggereer al iets sprokiesagtig.

2. Algemene verwysings na sprokies

Lotte se Nederlandse moeder lees vir haar uit ’n sprokiesboek van Grimm in Duits voor “zodat je je moedertaal niet verleert (p. 35).

3. Verwysings na sprokies in vergelykings

In die geval kry ons so iets:

As gevolg van die hardhandige behandeling wat Anna by haar oom deurmaak, het kloosternonne haar (vol wonde en kneusplekke) onder hulle sorg geneem:

“Compressen van gekneusde smeerwortelbladeren op de blauwe plekken, zalf op de kloofjes in haar handen, eeuwenoude franciscaner rust, zorgvuldig geconserveerd binnen de dikke muren, schuimige melk in grote mokken, de belangeloze toewijding van de nonnen die als zwarte vlinders door de hoge gangen fladderden. Vanuit haar bed zag ze het slot van baron von Zitsewitz – een naam uit een sprookje, zoals de markies van Carabas” (p. 94).

Natuurlik ’n verwysing na “Die gestewelde kat”!

As Anna se oom ’n groot politieke byeenkoms bywoon te Hameln waar Hitler onder andere ’n spreker was, praat hy van hom (Hitler) as die “Rottevanger van Hameln” wat die Duitsers almal in die afgrond gaan lei (p. 104).

As Anna een of ander hospitaal binne tree, sien sy iemand wat as’t ware uit ’n sprokie stap – ’n sprokiesagtige verbyganger. Ons lees:

“Ze zag iemand in een middeleeuwse jas, met een jagershoed en een koddig veertje en een armoedige doos op schoot – zeldzaam exemplaar van een in de stad allang uitgestorven soort” (p.125).

’n Arme houtkapperseun?

En so sou ek kon voortgaan, Kortom: die voorbeelde is te veel om toevallig te wees.

4. Ruimtes wat sprokiesagtig is

Soos die opskrif sê, is sekere ruimtes in die teks sprokiesagtig en selfs paradysagtig. So byvoorbeeld is die ruimte waar Lotte in Nederland gaan bly digby 'n woud. Daar is 'n waterstroompie, 'n bemoste bruggie, 'n boomgaard en 'n moestuin. Saans as Lotte en haar susters buite speel in die laat lig, word die ruimte ook gevul met die pragtigste musiek: Bach, Beethoven en Schubert – “hemelse klanken” (p. 62).

As Anna met Martin trou is daar 'n sprokiesagtige Vrou Holle-atmosfeer in die koepelkerk. Ons lees, as Anna nog vrees dat iets verkeerd gaan loop:

“Maar de schilderijen op het plafond in de koepel leidden haar af, evenals de gouden stralen die uit een driehoek met een Hebreeuwse inscriptie boven het altaar kwamen, de engelen die ertussendoor zweefden, een raam met goudkleurig glas waardoor een bronzen gloed naar binnen scheen die de kleine bruidsstoet omhulde – ergens in de hemelse sferen moest een hogere organisatie zijn, een geheim, tot in details vastgelegd plan waarin hun levens waren uitgestippeld, van moment tot moment, met een diepere onbegrijpelijke bedoeling” (p. 247-248).

Paradysagtig, soos dit inderdaad in 'n legende moontlik is – heilig.

Dan is daar ook nog die tyd wat Martin in Berlyn gestasioneer was en waartydens hy Anna naweke besoek het. Hulle vlug na 'n klein eilandverblyf wat Frau von Garlitz tot hulle beskikking stel. Ook hierdie ruimte is gebaai in lig en is totaal sprokiesagtig en idillies.

Die skone oord is te midde van 'n bos in 'n uitgestrekte meer. Martin en Anna swem, rus in die sonwarm gras en slaap in 'n huis omring van wilgers en berkebome. Die huis ruik na gedroogte hout en wanneer die wind snags opkom en die takke kraak en knars, is die oorlog ver, ver weg. 'n Sprokiesagtige tyd, 'n sprokiesagtige omgewing – 'n heilige tyd (p. 263).

5. Sprokiesagtige situasies

Daar is talle situasies wat aan sprokies herinner en wat 'n mens selfs aan sekere sprokies kan koppel. Ek gee 'n aantal voorbeelde:

Wanneer Anna se oom 'n tweede keer trou, word Anna as't ware 'n Aspoestertjie onder dié vrou se bewind. Sy word mishandel, moet die varkhokke skoon hou en vir die varke kos gee. Ons lees selfs:

“Anna, die veel sprookjesboeken gelezen had, herkende in haar [die stieftante] het cliché van de boze stiefmoeder; maar het recht dat in de sprookjes altijd zegevierde liet in de werkelijkheid lang op zich wachten” (p. 70).

Nog 'n voorbeeld is wanneer Anna die opdrag kry om na Potsdam te gaan om die genoemde gravin Von Garlitz se kasteel te gaan opruim en in orde te kry. Ons lees:

“Naast de boukundige gebreken ten gevolge van een jarenlange achterstand in onderhoud, was het interieur vervuild en versleten. In alle kamers hing de penetrante geur van een halstarrige oude dame die vijftig jaar lang eiste dat alles bleef zoals het in haar jeugd was geweest. In de hal en gangen klapperden gammele harnassen in de tocht ... De slaapkamer van Frau von Garlitz was een urgentiegeval. Sinds haar aankomst zes weken geleden sliep ze in dezelfde nachtopon, in dezelfde lakens, in een bed waarvan de satijnen hemel diep doorboog onder het stof. Alles was zo vies dat je er al mee besmet raakte door ernaar te kijken” (p. 227-228).

Dit is inderdaad 'n tipe Doringrosie-situasie – 'n halwe eeu se verval! So is daar ook die toneel waar Martin gedood word. Hy en 'n groep manskappe was besig om in 'n trok te ry om verbindingslinies na te sien toe hulle op 'n (wonder)boom afkom met goue (as't ware) appels. Die manskappe wou die appels gaan pluk – en hét ook, ten spyte van Martin se waarskuwing dat 'n stilstaande trok 'n skyf is vir vyandelike vliegtuie en bomme. 'n Bom tref die trok dan ook en die drie insittendes wat wag moes hou (waaronder Martin) word totaal vernietig.

In dié verband dink 'n mens aan sprokies soos “Die wondervoël” waar 'n koning sy drie seuns uitstuur om 'n wondervoël vir hom in die hande te kry vir 'n groot beloning.

'n Mens dink ook aan die reeds genoemde Vrou Holle-sprokie “Goud-dochtertje en Pekmeid” asook “De arme en de rijke broer” waar die arm broer die opdrag van een van Vrou Holle se helpers kry om appels van 'n oorlaaide appelboom te pluk, dit in sy sak te sit en dit vir sy geliefde te neem. Die appels verander by die huis almal in goud en so kon die arm broer en sy geliefde 'n geseënde toekoms binnegaan.

'n Laaste voorbeeld is waar Lotte tydens die hongerwinter kos gaan soek. Soos in die sprokies van ouds was die familie honger en dit was baie koud. Sy slaag daarin om 'n gans in die hande te kry en soos die gansdogtertjie keer sy terug na huis:

“Ze vonden hun gans. Met de gans en een tas vol houtwol waarin, op veilige afstand van elkaar, verse eieren waren gestopt, keerden ze via een sluiproute terug naar huis” (p. 322).

Hierdie situasie lyk amper soos 'n wonder – die kos in 'n hongersnood. Nog so 'n wonder is wanneer Lotte se verloofde wat 'n vioolmaker is, nie gearrester word nie omdat die Duitse offisier so heerlik hemelse musiek speel op een van Ernst se viole:

“Ze [Lotte] wilde juist het huis binnengaan toen, achter haar, vioolmuziek klonk. Een vurige, door de ziel snijdende passage uit een concert van Beethoven steeg op uit het atelier en drong tussen de lichtblauwe planken door.....” (p. 296).

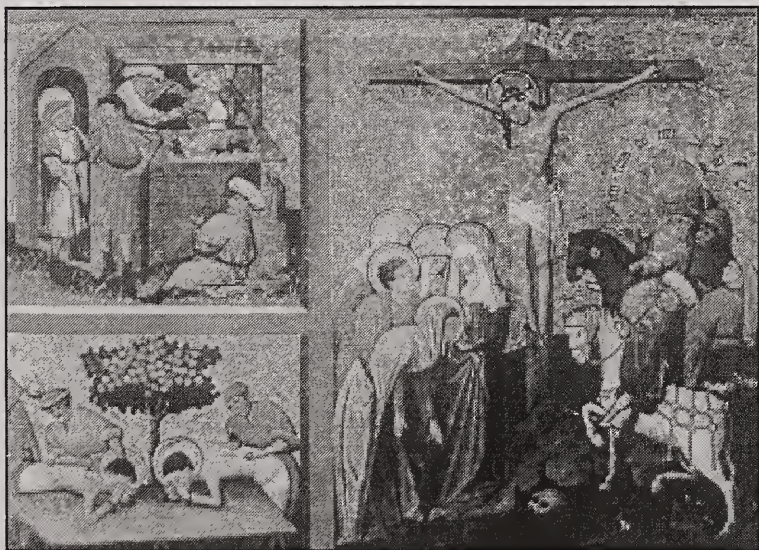
Deur Beethoven is Ernst as’t ware gered.

Laastens in die verband wil ek verwys na die slot van die boek waar Anna sterf. Die kuur by hierdie Spa, soos ek genoem het, was dat die susters modder- of veenturbaddens moes neem. Anna neem toe die bad wat haar laaste sou wees. En toegepak in modder – as’t ware toegekis in die modder – sterf sy aan ’n hartaanval.

Hierdie slot hou vir my verband met die Sneeuwitjiesprokie waarna daar herhaaldelik in die teks verwys word (p. 90): Sneeuwitjie, pragtig jonk in ’n glaskis, wat tot lewe gewek word deur ’n prins. Anna – sewentig jaar – siek en afgeleef in ’n modderkis.

6. Raakpunte met legendes

Daar is twee legendes wat vir my betrekking het op De Loo se teks, naamlik die legende van Crispinius en Crispinianus en Cosmas en Damiaan.

Figuur 1

Die verhaal van eersgenoemde broers verloop soos volg: Hulle was skoemakers alhoewel hulle uit 'n adellike geslag gekom het. In hulle vrye tyd was hulle missionarisse. Maar as gevolg van hulle geloof word hulle uitgelewer aan 'n hater van die Christendom, Rictius Varus. Die broers is gefolter en eindelijk onder Keiser Maximius onthoof (sien figuur 1).

Cosmas en Damiaan was 'n tweeling. Hulle was dokters wat mense gratis genees het. As gevolg van hulle geloof is hulle, ten spyte van hulle groot helingswerke, gekruisig, met pyle geskiet en later onder Keiser Diocletianus onthoof (sien figuur 2).

Hierdie legendariese broers en tweeling was in beide gevalle altyd saam. Hulle het harmonieus saam gewerk en gelewe, saam gesterwe en uiteindelik saam 'n heerlike hemelse toekoms tegemoet gegaan. Wat Belcampo van die tweeling sê, geld eintlik vir albei gevalle.

“Cosmas en Damiaan waren tweelingen *en daardoor in alles één*” (1975: 76; Belcampo se kursivering).

En:

“Er bestaat op de wereld geen grotere eensgezindheid dan tussen twee van een tweeling” (1975: 77).

Figuur 2

Dit is nie die geval met betrekking tot De Loo se tweeling nie. Die twee susters se lewensloop is net die teenoorgestelde. Hulle weë skei, hulle groei weg van mekaar en die kloof tussen hulle vergroot deur 'n toenemende bitterheid. In lewe word die wond nie geheel nie. Hulle sterf nie saam nie en het geen klinkklare geloof in 'n stralende Hiernamaals en 'n Hemelse Paradys nie.

Die lewe is klaarblyklik nie regverdig nie en het blykbaar vir Lotte beter as vir Anna behandel. Identiese lotgenote was hulle nie.

Dit dan wat *De tweeling* se raakpunte met die legendes betref. Maar wat van die raakpunte met die sprokies?

In die lig van my totale uiteensetting kan 'n mens, so lyk dit vir my, konkludeer dat hierdie roman wel by die oerpatroon van die sprokie aansluit, maar wel (soos in die geval van die legendes) op 'n ironiese wyse. En nou kan ons weer na die vrae rondom die sprokie en na die kenmerke van die sprokie kyk waarmee ek die artikelreeks begin het.

Ons het hier, soos gesê, inderdaad met 'n sprokie te make, maar wel 'n sprokie vir volwassenes – en wel siniese, ontnugterde twintigste-eeuse lesers.

Ons het hier te make met die stryd tussen Goed en Kwaad, maar die saak is veel gekompliseerder as wat dit ooit in 'n kindersprokie sal wees. Die verhaal/sprokie wat ook en veral 'n dapper Duitse vrou se lyding betrek, is selfs deur Hollandse skrywers as landsverraad bestempel.

Lyding is inderdaad een van die sentrale aspekte van die verhaal, maar hierdie lyding het nie noodwendig 'n stralende, transenderede slot tot gevolg nie. Oud, afgeleef, 'n halwe mens, sterf Anna byvoorbeeld, totaal verorber deur die aarde in 'n modderbad.

Ja, in hierdie verhaal is daar sprake van metamorfoses wat so 'n belangrike aspek van die sprokie is, maar dit is nie 'n gedaanteverwisseling wat ten goede is nie: die karakters word ouer, swakker, sieker en verloor hulle kosbare gawes: Anna – haar vrugbaarheid en Lotte haar silwer stem.

Ja, daar is sprake van wonders. Dit is egter van korte duur – bloot momente in 'n somber bestaan en die afloop is droewig, soos in die geval van Anna se man wat sy dood vind as die appels as't ware roep: “pluk ons, pluk ons”. (Ernst uitgesonder – want daar was baie wat nie so gelukkig was soos hy en Lotte nie – wat weer eens bewys dat die lewe nie regverdig is nie.)

En die slot? Dié is ook somber en droewig. Anna vind haar dood in 'n moddergraf, in teenstelling met Sneeuwitjie wat in/uit haar glaskis tot lewe gewek word. Haar naaste familielid – haar tweelingsuster – was omtrent enduit teen haar verbitterd en die feit dat sy aan die einde sê:

“Nee ... ze is mijn zuster” (p. 435) is té min, té laat!

En die terapeutiese waarde van hierdie sprokie? Dit berei die leser voor op die lewe om te besef: alles is moeite, verdriet en swaarkry en die mens se lewe is lyding by uitnemendheid.

En verder sê dié sprokie (gedagtig aan Vrou Holle): moenie dink dat medemenslikheid, diens en harde werk (soos in die geval van Anna) werklik beloon word nie.

'n Somber sprokie – alhoewel dit na 'n *contradictio in terminis* klink. Hoe hunker die leser nie na 'n egte sprokie of legende waar die Goeie in alle opsigte triomfeer, waar wondere geskied wat as't ware die sterre laat wankel en waar alle trane en droefheid in die Ware Paradys afgegee sal word. En hierdie ironiese verband met die ou sprokies het ek raakgelees in talle ander moderne Nederlandse en Afrikaanse sprokies, soos die sprokies van die genoemde Belcampo, Godfried Bomans en Marita van der Vyver se *Griet skryf 'n sprokie* (ten dele), Gretel Wybenga se *Sproke* en Etienne van Heerden se *Kikoejoe* (lg. kom in Deel III van hierdie reeks ter sprake). Wat hieruit duidelik word, is dat die moderne mens nie meer 'n vertikale bestaan voer nie. Sy bestaan het nie meer 'n kern nie. Die wonder is weg en net die ontnugtering bly.

Aantekening

1. Ek haal deurgaans aan uit hierdie uitgawe en sal voortaan slegs die bladsyverwysings gee.

Bronne waarna verwys word

- Belcampo. 1979. *Rozen op de rails*. Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij.
Bentley, James. 1986. *A Calendar of Saints. The Lives of the Principal Saints of the Christian Year*. London: Orbis.
De Loo, Tessa. 1993. *De tweeling*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Bron waaruit afdrukke gemaak is

- Bentley, James. 1986. *A Calendar of Saints. The Lives of the Principal Saints of the Christian Year*. London: Orbis.

Universiteit van Pretoria

George A. Hill*
nogge een gat wit

sy tanie en sy tôpie staan langs sy graf
sy tanie wil haaself innie gat gooi
al sy broese staan nou eenkant
bloed optel in hulle gedagtes

hy was maa net nientien
hettie skool gelos in stannit siewe
het by simba gespan
hy het pille geroek

hy was 'n vollende ou
hy het 'n hystjappie gechise

bloedbroese, hoe lyk hulle nou?
hulle is wys wie het hom wit gegooi
die son sak, die broese beginne plên
nogge ene val, nogge ene gat wit.

hulle amal vra: "hoeko?"
trane haloep oor sy fêm se gesigte

narie begrafnis gat amal 'n koppie tee drink by sy tanie se hys
amal gat sê hoe sorry hulle is

even sy broese gat hulle respek wys
but oek maa net vi daai moment

hulle kannie lank bly nie
hulle moet hulle broe se bloed gat optel.

vollende: 'n staatmaker

hystjappie: 'n bende-kenteken (gewoonlik 'n tatoeërmerk) self aangebring buite die tronk.

gechise: nagejaag of ontvang

* Uit: *Nuwe stemme 2* wat deur Tafelberg uitgegee word.

kom vannag in my drome
met erkenning aan N.P. van Wyk Louw

ghetto-girl met jou frizzy hare en jou diep dimples
as ekke met jou blom is alles mette 'n salute

net djy kan my hatsee wegvat
al issie trane getjap in my tjat

my bloed is jou bloed
fokkol kan my afhaallie

al is ôs fadala
is ek nog altyd vol met jou

button visions van jou
maak dywels wakke in my

dywels jaag my
dywels maak my fadala

tjat: gesig
maak my fadala: maak my klaar

Neels Jackson
Klein kroniek van 'n liefde
vir R

(i)
My bokkie is 'n bietjie
soos haar broer se ligblou Ford:
oënskynlik koel en kalm,
maar 1600 sport.

(ii)
Wat was tussen ons,
is begrawe, maar groei nog
soos dooies se naels.

Dig, kuns

vir Wies

Van vroeg af spook daar by die digter 'n vae idee;
met gesiggies skilder sy vrou 'n blombedding of twee.

Hy worstel met 'n vers vol skete;
sy komponeer 'n middagete.

Sy gedagtes struikel op soek na verbasende verbande;
'n baadjie gebeur onder haar dansende hande.

Teen laatmiddag produseer hy 'n hortende liefdesvers;
sy rym beesvleis en sampioene met rooiwyn en kers.

Radeloos met sy ryme gee die digter laataand bes,
gaan kruip liewer in by sy kunstenaars.

Jelleke Wierenga

Literator

Opdat ons tog nie
voornaam-familiêr raak
pronómen ons
en dimensioneer oom-rolstoel-Ernst
in 'n bilaterale amputee
abstraheer die absolute ablatief
uit Peter Poolsee Blum
transponeer die nukleus uit neuk
commendatio met 'n preponderansie
van presupposisies
die Hertzogprysbekroonde poep
onder ons jukstapositionerende loop.

Nou van wate soort tor
voer u die lit?

Ode aan die ige

O ek het geval
vir daardie vreeslikste
van allerdesperate
nooit vervulde smagtens:
ek is verlief
tot natwordens toe
verlus
op die ige
van my igiater.

O beminde kopkrimper
met jou koel oë
waarvan ek nog nooit
die kleur
in die intieme sfeer
van ons temenos
kon bepaal nie:
rek jou pupille so wyd
vir die denimgegote gleuf
van my gerangskikte lyftaal
of vir die vaderfantasieë
waarmee ek jou
stilletjies terg?

O onbloosbare
bevoeler van bewus en onbewus
met jou Oos-Europese wange
hoe peusel jou Transsilvaniese lippe
dan so partydig
net aan die
één kant
van my
geesvlees?

Johannes Prins Jasus klim uit die water

Hy strompel hygend op die strand uit,
longe aan die brand, waar kan 'n lewe
asem kry met al dié rooigety?

En agter twee swart knoppies-oë dink
'n senuweepunt-instink: oorleef,
maak sagter jou dop,
los hom wit
op die sand.

Uit die gebreekte middel van 'n kreef
kruip ek broos

 elmboog na elmboog
 knie na knie

grypend na balans en lug kom ek orent
by Donkergat, waggel ek krakend oor
wit skulpe en droë bamboes.

En voor my: tussen fynbos en heuningklip
gewaar my hart 'n baai,
hier wil ek mure wit afkalk en alles
van dié duininglose wêreld leer.

Alles wil ek neerpen en op my
aardbol annekseer, bo-waterse
seisoene aftel en volmane noteer.

Ek wil albatrosse dophou op hul
mosselmoordvlugte en saans wil
ek gemesmeriseer staar na die vroue
in my vuur, in die nag sal ek stertklappend
droom van die ander wat in sloepe woon.

My helder klikketaal dring hier tot
niemand deur, ek klap so maklik
terug tot kreef en lê my pen weer neer.

dwarskersbos

die man met sy sprite
en brandewynpens kak
'n klein meisietjie – sy
dogter met pienk vlegsels
in wit haartjies – uit op
pw botha styl, sien hulle't
'n bietjie kom wegkom van
dit alles

boetie ry die landrover
en pa die trooper en vanaand
staar ons almal gesellig na
ma se draagbare tv (o fok
die vleis brand)

die branders skreeu om
gehoor te word, die see
probeer aandag trek met
rooigety – ons kan eers
môre ry want pa bestuur
nie met 'n hangover nie

Gilbert Gibson tweekamp

hier is my vrou soos 'n sin sy
kan hoor en hoer en hou
ons leef saam ons maak home
soos joe di maggio
hier is my kind soos 'n woord hy
kan lisp en lê en lag
ons leef saam ons maak heaven
soos johann sebastian bach

turf

as kind het ek soms die diklughuis
uitgesluit na die kleinhuisie eenkant
op die werf (van 'n ander tyd bewys),
en daar gesit vir ure lank

en niksdoen. net 'n ou tydskrif
(soos die landbouweekblad),
en 'n blou vierkant lig wat sif
deur 'n sinkdak met 'n gat.

en mossies in die peperbome
hier buite, en 'n vlieg wat pla
deur 'n skreefoop deur, en drome
van hoe ek en ma en pa

vir altyd hier gaan bly
(dit alles in 1970, mei)

die weg van die minste weerstand

tussen die huis en die spruit het die pad nie gekronkel nie:
eerder hoekig, van wenakker tot wenakker, het 'n mens
voor in die bakkie kon sit en langs die droë turflande afgery.
hier naby is 'n kolonie meerkaaie, die .22 paraat oor die bene,
magasyntjie vol SP's, die verkyker half in die pad op die
sitplek. 'n paar veldbeeste vir die komende vandisie op flora loer
afgetrokke na ons verbygaan. ek en pa praat oor bloeddrukpille,
oor die wegbly van die reën, oor oom natie se dood, oor die oliekol
onder die diesel-mercedes in die garage. op die draad sit 'n flap
en op middelvlei se werf roer iets. die twee merries met vullens
is onder die eerste doringbome langs die slote. toe ons teruggaan
(dit word al donker, en ma is reg vir ete) ry ons oor 'n stuk plastiek
wat ek agterop laai. die flap is weg. by die huis brand die lig
by die sonstoep. brekerdiehond staan by die hek en wag toe ons nader
kom.

Ilse van Staden Gedig aan 't kom

Om van binne af uit te broei,
om die skerp spits stadig te stu
deur trae viskose water,
ryk en warm van woorde
soos die glibbervloei van eiwit
wat om en verneukend om bewussyn vou
sodat mens daardeur moet beur en stoei:
in hierdie embrioniese bed
snak iets na lewe, net-net herkenbaar,
pols wisselvallig aritmies, snak
om nou na buite oop te breek
en asem te skep (die lig, die lig!)
maar die aarde is georden en geduldig.
Hoop lê lank en wag
vir die uiteindelik
tydelik ademlose rypheid
waarmee die eerste woorde spits
deur die trommelvliese stoot.

Steels

Onder my vinger- en groottoonnaels
het ek 'n stukkie aarde gesteel
'n vraggie grond uit Afrika
deur doeane gesmokkel sonder permit –
sonder 'n Meimaandplantpermissie
kom laat ek die korrels val
hier in 'n vaal gevlekte plek
waar somer buite in die koue bot

ha!
hoe sal hulle raai
van al die murmelende mikrobiote
goggerasie-eiers en oösiete
al die suiwer donker dinge
wat ek hier kom saai.

Die afwesigheid van water

Vyfuur op 'n oggend wat al winter kon wees
of tien oor vyf miskien,
onder blou lakens
wat soos seë rondom vaak kan kabbel,
lyk jou voete soos dié van 'n vis
en visse kan nie slaap nie
kan net oop-oë rus
in koue waters soos die oggend.
As die wind weer effe
uit poorte teen die gordyne dein,
kan jy jou verbeel dis golwe
wat soos die verkeer buite jou venster raas.
Maar sonder die water
se wieg onder jou lyf
bly die slaap van twee-uur af al talm
terwyl jou drome wakkerder
as donderstorms word,
hier diep waar visse
die reën nooit voel nie.

Maritha Snyman

Die plek van die jeugreeksboek in die geskiedenis van die Afrikaanse letterkunde

Childrens' books were always the scene of a battle between instruction and amusement, between restraint and freedom, between morality and spontaneous happiness

Harvey Darton (1933)

Kroniek en perspektief

Een van die groot probleme in die skryf van enige literatuurgeskiedenis is die dilemma van periodisering. Om 'n geskiedenis makliker te konstrueer en ontwikkeling of tendense aan te dui, word die verloop van die geskiedenis gewoonlik in periodes ingedeel. Ongelukkig laat die geskiedenis hom nie maklik in afgebakende, afgeslote periodes in deel nie en is sulke periodes hoogstens vae aanduidings van tendense wat opval. As gevolg van die subjektiewe en relatiewe aard van periodisering is dit moontlik dat slegs een weergawe van die storie – in hierdie geval die geskiedenis van die Afrikaanse jeugreeksboek – vertel kan word.

Benewens hierdie perspektiefartikel wat uiteraard subjektief is, is ook 'n kroniek van die Afrikaanse jeugreeksboek opgestel. Die kroniek is streng kronologies volgens die publikasiedatum van die eerste titel in die reeks georden en sluit inligting oor outeurs, uitgewers en – indien beskikbaar – inligting oor herdrukke en heruitgawes in. Elke reeks wat in die perspektiefartikel bespreek word, kom ook in die kroniek voor.¹

Die reeksboek as literêre verskynsel

Die aard van die reeksboek

Die term “reeksboek” verwys gewoonlik na 'n reeks boeke waarin dieselfde karakters “telkens optree, in situasies wat wissel en tog 'n eendersheid van opset openbaar” (Steenberg 1982: 76). Die boeke kan as afsonderlike verhale gelees word, maar word aan die res van die reeks verbind deur “terug- en vooruitwysings en veral die optrede van dieselfde karakters” (Steenberg 1982: 76). Die reeksboek volg in die meeste gevalle 'n tipies sikliese narratiewe struktuur soortgelyk aan dié van die radio- of televisie- of televisiereeks (Snyman & Gouws 1995: 45).

In sommige reeksboeke ontwikkel daar benewens die intrige in elke boek ook 'n intrige wat die grense van enkel boeke in die reeks oorskry. Karakters word, met elke titel wat verskyn, ouer sodat daar – benewens die intrige van die spesifieke boek – 'n oorkoepelende storielyn ontwikkel. 'n Voorbeeld van so 'n reeks is die bekroonde *Inspector Wexford*-reeks van die Engelse outeur, Ruth Rendell en die *Uile*-reeks van Cor Dirks. In ander reekse bly die situasie en die karakters staties sodat dit nie saak maak watter boek eerste gelees word nie. Voorbeelde van sulke reekse is die bekende *Trompie*- en *Saartjie*-reekse en nuwer reekse soos *Reënboogrant* en *Monstermaan*.

'n Reeks is gewoonlik die werk van een outeur (Snyman 1983), maar daar bestaan gevalle waar meer as een skrywer aan 'n reeks geskryf het. Vergelyk in Afrikaans byvoorbeeld die *Swart Luiperd*-reeks en die *Projek X*-reeks. Boeke van een reeks word gewoonlik in dieselfde formaat uitgegee, met 'n generiese omslagontwerp en tipografie wat dit maklik as reeks herkenbaar maak. Dit veroorsaak dat die reeks as 'n eenheid beoordeel en bemark word. Dit hou uit die aard van die saak voordele vir die uitgewer in ten opsigte van byvoorbeeld bemarkingskoste. By heruitgawes word die voorkoms van die reeks gewoonlik verander en vernuwe om aanklank by 'n nuwe geslag lesers te vind.

Daar bestaan geen norm oor die hoeveelheid titels wat in 'n reeks moet verskyn nie, hoewel die gewilder reekse eerder meer as minder titels bevat. Dit berus gewoonlik by die uitgewer wat die besluit om 'n reeks te staak of nie, op grond van verkope neem.

Die plek van die reeksboek in die literêre sisteem

In die dominante literêre diskoers word, benewens bogenoemde kenmerke van die reeksboek, gewoonlik ook 'n aantal evaluerende uitsprake oor die reeksboek aangetref wat merendeels negatief van aard is (De Beer 1991, Genco 1988, Steenberg 1982, Snyman 1983 Greenlee *et al* 1996)².

Van die belangrikste uitsprake in dié verband is die volgende:

- Reekse bestaan uit 'n groot aantal boeke wat goed verkoop en uitgewers “ryk” maak.
- Die intriges is resepmatig en voorspelbaar.
- Karakterbeelding is stereotiep en onoortuigend.
- Die styl is sonder literêre verdienste en die taalgebruik is swak.

Hierdie negatiewe siening van die reeksboek binne die dominante literêre diskoers word goed saamgevat deur die volgende aanhaling: “Dit wil dus voorkom asof die term ‘reeks’ deesdae in 'n groot mate gereserveer word vir boeke waarin cerstens elke keer dieselfde resep herhaal word – dus 'n

assosiasie met swak literatuur” (Snyman 1983: 332).

Dit is egter nie slegs die kwaliteit van die skryfwerk wat literêre kritici laat neus optrek het vir reeksboeke nie. Ook die eksplisiete en implisiete ideologie in hierdie tekste word afgekeur omdat dit onder andere die patriargale samelewing sou bevestig, ’n wit, middelklas-lewenstyl verheerlik, dogters aanmoedig om die vervulling van hulle identiteit in romanse te vind, nie die realiteit van die leser se leefwêreld verbeeld nie, ensovoorts (Radway 1984, Christian-Smith 1990, Du Plessis 1992, Cawelti 1976 & Kensinger 1978).

Die antipatie van die literêre establishment teenoor die reeksboek het in die vyftiger- en sestigerjare sodanige afmetings aangeneem dat reeksboeke soos dié van Enid Blyton en ons eie *Trompie*, hier en elders, van biblioteekrakke verwyder is. Hierdie ekstreme reaksie het ’n debat uitgelok waarin verdedigers van die reeksboek aangetoon het dat dié debat juis bestaan omdat reeksboeke “(are) so difficult to ignore and try as adults might, they just will not go away” (De Beer 1991: 6).

Die gewildheid van die reeksboek

Dat reeksboeke, en veral die jeugreeksboek, oor jare heen gewild gebly het, is nie te betwyfel nie. Reeds in 1920 bevind Wheeler dat meer as die helfte van die leesmateriaal van kinders tussen die ouderdom van elf tot veertien uit reeksboeke bestaan.

Die tendens duur vandag steeds voort. In die internasionale mark waar ’n gevestigde jeugboekouteur ongeveer 100,000 tot 150,000 boeke per titel verkoop, het Ann M. Martin se *Baby-Sitters Club*-reeks meer as ’n miljoen kopieë per titel verkoop (Van Matre 1992). Stine van *Goosebumps*-faam is tans een van die suksesvolste outeurs ter wêreld met ’n eerste oplaag van een miljoen per titel wat gewoonlik binne twee weke uitverkoop (Greenlee e.a. 1996: 217). Die *Harry Potter*-reeks wat kinders oor die wêreld deur fanaties laat lees, bevestig weereens die gewildheid van die reeksboek. Veertig miljoen van dié boeke is reeds verkoop en vir die Afrikaanse vertaling trek die verkoopsyfers al verby 20,000 (Nieuwoudt 2000: 6).

In Afrikaans word hierdie tendens bevestig in resepsiestudies soos onder andere deur Snyman (1994, 1996 & Verwey 1999). In die verlede was dit die verkope van boeke soos die bekende *Trompie*- en *Saartjie*-reekse wat pryswennerboeke op die rakke gehou het (Snyman 1994). In die negentigerjare is dit reekse soos *Reënboogrant* en *Monstermaan* wat in ’n “bedreigde Afrikaanse kinderboekmark” (Potgieter 1992) ongekende goeie verkope behaal.

Die wenslikheid van reeksboeke

Navorsing oor redes vir die gewildheid van die reeksboek het bevind dat daar verklaarbare, voor die handliggende redes is waarom mense (maar veral kinders) reeksboeke lees. Die gewildheid van reeksboeke kan onder meer aan die volgende faktore toegeskryf word:

- Kinders put emosionele bevrediging uit verhale wat voortduur (Snyman 1999).
- Die reeksboek gee aan die leser 'n gevoel van voldoening en emosionele veiligheid, 'n sekerheid dat die wêreld sinvol is (De Beer 1991, Sarland 1970).
- Die terugkerende struktuur gee aan die jong leser 'n raamwerk waarbinne hy kan bepaal hoe hy moet lewe. Dit verhoog ook die begrip vir die oorkoepelende verhaalgegewe sodat die leser meer op detail kan konsentreer (Ghesquiere 1997: 171 – 172).
- Omdat die kind in die reeksboek nou met die protagonis identifiseer, word sy/haar behoefte aan prestasie in 'n kompeterende wêreld bevredig (De Beer 1991: 7, Hambidge 1982).
- In 'n lewensfase waarin die kind op sosiale vlak eksperimenteer, gee die reeksboek terugvoering ten opsigte van interpersoonlike interaksie en rolle. Dit verskaf 'n nie-bedreigende spasie waarin die leser se hoop en vrese gereflekteer word (De Beer 1991: 8).
- Die reeksboek bied aan die kind riglyne waarvolgens hy/sy op interpersoonlike vlak kan onderhandel en identiteitskrisisse kan hanteer op die pad na volwassenheid (Sarland 1970).
- Die lees van reeksboeke skep intensiewe “leesplezier” (Steinmetz 1984). Die leser kry selfvertroue deur die feit dat hy/sy die teks kan bemeester. Die herhalende elemente wat sommige volwassenes irriteer, is juis dit wat aan die kind plezier verskaf – die sogenaamde “viewer familiarity” wat in mediastudies beskryf word.
- Die reeksboek bevorder positiewe waardes (Malan 1994).

Naas die bevrediging van emosionele behoeftes word dit al hoe meer duidelik dat die lees van reeksboeke ook praktiese leesvoordele vir die kind inhou:

- Die gelyksoortigheid van die boeke in 'n reeks maak die leser meer bedrewe sodat hy/sy later moeiliker tekste kan aanpak.
- Deur die bekendheid van die opset voel die leser in beheer van die storie en karakters. Soos al hoe meer titels in die reeks verskyn, plaas dit die leser in 'n posisie van mag wat psigologies vir 'n kind bevredigend is.

- Die bekendheid van die tekste leer die leser om vinniger te lees.
- Nie net die lees van reeksboeke nie, maar ook die versameling van 'n spesifieke reeks, die uitruil van boeke en die geselsies daarvoor, skep 'n leeskuil wat lewenslange lesers kweek (Reid & Cline 1997).

'n Perspektief op die geskiedenis van die jeugreeksboek in Afrikaans

Werkswyse

Omdat dit van meet af aan duidelik was dat dit moeilik sou wees om jeugreekse binne bestaande periodiseringsmodelle van die Afrikaanse literatuurgeskiedenis in te pas, is daar gevolglik besluit om eers omvattende data oor Afrikaanse jeugreekse in te samel en op grond daarvan te probeer vasstel of aantoonbare periodes wel bestaan. Daar is dus induktief en abstraherend gewerk en nie deduktief nie.

Vir die doeleindes van die studie is die volgende riglyne gestel waarvolgens jeugreekse geïdentifiseer is:

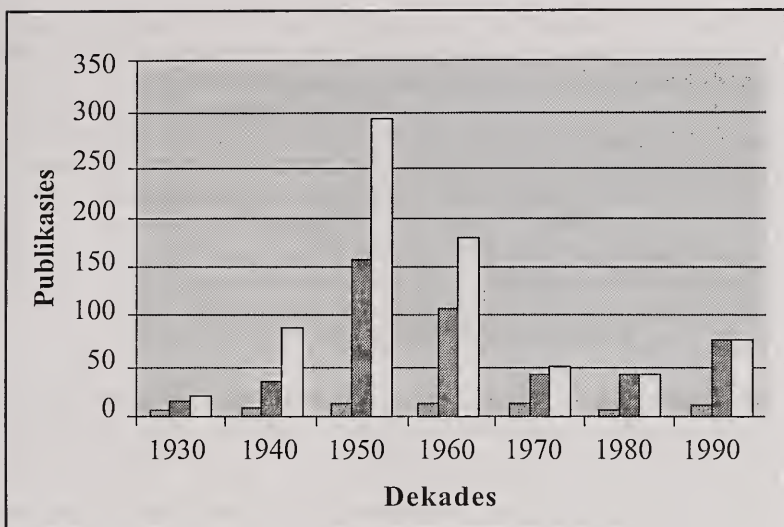
- In die boeke wat in 'n reeks voorkom, moet eenheid geskep word deur deurlopende karakters, dieselfde omgewing en/of situasies en 'n eenvormige narratiewe struktuur.
- 'n Reeks moet uit ten minste drie titels bestaan.
- Reekse vir kleuters en heel klein kinders is, met enkele uitsonderings, buite rekening gelaat.
- Slegs reeksboeke wat oorspronklik in Afrikaanse geskryf is, is in aanmerking geneem. Vertalings soos die *Tarzan*-reeks wat baie gewild was, val buite die bestek van hierdie studie.

Die indeling van jeugreeksboeke volgens dekades

Na aanleiding van aanvanklike navorsingsdata is besluit om tentatief 'n indeling van Afrikaanse jeugreekse in periodes van tien jaar te doen beginnende by die eerste reekse in die twintigerjare. Die oogmerk met hierdie indeling volgens dekades was nie om die ontwikkeling van reekse te beperk tot iets wat presies volgens tienjaar-tydperke gebeur het nie, maar om te kyk of betekenisvolle patrone te voorskyn kom. Slegs die eerste publikasiedatum van die eerste titel van 'n nuwe reeks is in aanmerking geneem.

'n Grafiese voorstelling van die verskyning van jeugreeksboeke per dekade lyk soos volg:

Kategorie 1: Aantal jeugreekse volgens die datum van die uitgawe van die eerste titel.

Kategorie 2: Aantal jeugreeksboektitels volgens die eerste uitgawe van die verskillende titels in 'n reeks. Reekse geskryf vir volwassenes wat ook deur kinders gelees is, is **uitgesluit**.

Kategorie 3: Aantal jeugreeksboektitels volgens die eerste uitgawe van die verskillende titels in 'n reeks. Reekse geskryf vir volwassenes wat ook deur kinders gelees is, is **ingesluit**.

Indien die aantal reekse en boeke per dekade as uitgangspunt geneem word, is dit duidelik dat die periode tussen ongeveer 1940 en 1970 vir 'n hoogbloeit van Afrikaanse reeksboeke gesorg het. Van die reekse in hierdie periode is uit die staanspoor goed ontvang en bly steeds reekse wat bekend is. Sommige van die reekse ondergaan steeds herdrukke, dikwels in omnibusvorm.

In hierdie tydperk verskyn verder reekse in sagteband vir volwasse lesers wat egter ook deur kinders gelees is. Van die reekse soos *Oloff die seerower*-reeks, *Die Buiters*-reeks en die *Swart Luiperd*-reeks word deur baie mense vandag as jeugreeks beskou. Dis slegs die sigaretadvertensies op die agterste buiteblad van hierdie reekse wat aandui dat dit nie die geval was nie.

Sedert 1970 was daar 'n opvallende daling in die aantal nuwe reekse wat gepubliseer is sowel as die aantal boeke wat per reeks verskyn het. Sels

heruitgawes/herdrukke van ou gewilde reekse in hierdie periode is skaars. In die jare negentig verander die patroon en is daar 'n nuutgevonde belangstelling in die skeep en verbruik van die jeugreeksboek.

Na aanleiding van die data soos weergegee in die grafiek is 'n periodisering-model vir Afrikaanse jeugreekske opgestel. Die model is beïnvloed deur vroeëre literatuurgeskiedenis van die Afrikaanse literatuur (Vergelyk Kannemeyer 1983, 1984 en 1988 se indeling). Vier periodes is gevolglik geïdentifiseer:

- Die begin van 1932 tot 1939
- Die hoogbloei van 1940 tot 1969
- Die insinking van 1970 tot 1989
- Die nuwe ontwikkeling van 1990 tot 2000.

Om die geskiedenis van die Afrikaanse jeugreeksboek in perspektief te plaas, is gesteun op Chapman (1996) se siening dat politiek in die Suid-Afrikaanse situasie altyd 'n belangrike rol sal speel en die feit dat die literatuur en die sosiaal-kulturele sisteem van 'n groep onlosmaaklik aan mekaar verbind is. Dit het geblyk dat die historiese ontwikkeling van Afrikaanse jeugreeksboeke ten nouste deur die eksterne politieke en sosiaal-kulturele konteks beïnvloed is.

Die begin: 1932 - 1939

Na die Anglo-Boereoorlog is die Afrikaner ekonomies en geestelik verarm. As gevolg van lord Alfred Milner se verengelsingsbeleid neem die gevoel van die blanke Afrikaner teen Engels sterk toe. Hulle voel dat hulle deur Afrikaans hulle identiteit kan behou en hulle waardigheid kan terugwen (Van Rensburg (red.) 1997). Die gevolglike taalstryd loop uit op die erkenning van Afrikaans as amptelike taal naas Engels in 1925.

Die stryd om die erkenning van Afrikaans se invloed is duidelik sigbaar in die literatuur van die twintigerjare. Volwasse Afrikaanse literatuur worstel met sake soos patriotisme, nasionalisme en taaltrots. Skrywers en taalkundiges werk hard om Afrikaans as taal met 'n eie literatuur te vestig. Alhoewel daar 'n toename in die publikasie van oorspronklike Afrikaanse jeugliteratuur plaasvind, steek hierdie syfer maar sleg af in vergelyking met volwasse literatuur. Pleidooie om die noodsaaklikheid van boeke vir die jeug uit eie taal en uit eie bodem word bepleit as 'n "wyse om die volk se toekoms te verseker" (Pienaar 1923: 337). Hierdie pleidooie is die impetus vir die skeep van die groot aantal nuwe reekse wat ingelei word met die verskyning van die *Meisies van Maasdorp* (1932).

Die opbloeï: groot Afrikaanse jeugreekse: 1940 - 1969

Op politieke gebied is hierdie die tydperk waarin die blanke Afrikaner se nasionale gevoel ontwikkel en tot wasdom groei. Die opkoms van die Afrikanernasionalisme as die oorheersende politieke en sosiale mag in Suid-Afrika lê klem op die eiesoortigheid van die Afrikanerkultuur. Dit word vergestalt in die stigting van 'n uitgebreide reeks politieke, kulturele en ekonomiese liggame (Cameron 1986: 248 – 259). Die verkiesing van 1948 lei 'n era van ononderbroke regering deur die Nasionale Party in wat in hierdie tydperk uitloop op republiekwording: die vervulling van 'n Afrikanerideaal “wat oor geslagte heen deur sprekers, skrywers en politici lewend gehou is” (Cloete (red.) 1980: 2). Dit gee egter ook geboorte aan swart nasionalistiese bewegings wat later die stryd teen die Afrikanernasionalisme sou wen.

Op die breë kulturele terrein vind 'n georganiseerde stryd plaas om 'n eie, nasionale Afrikaner karakter te vestig en te beskerm. Kulturele instansies soos die FAK en die ATKV word gestig met die doel om kultuurprodukte te bewaar en beskerm en belangrike historiese gebeurtenisse te herdenk (Kannemeyer 1988: 237). In hierdie kulturele stryd is Afrikaans as taal 'n kerngegewe.

Deel van die kulturele stryd is die “idee van 'n Afrikaanse nasionale letterkunde” (Kannemeyer 1988: 104). Hierin speel Van Wyk Louw 'n leidende rol. Hy moedig skrywers in sy *Vernuwing in die prosa* (1961) aan om te werk aan 'n ruimer literatuur waarin alle aspekte van Afrikanerwees weerspieël sal word. Van Wyk Louw slaan die krag van die literatuur hoog aan en sê per geleentheid dat die ouer digters meer vir die opwekking van 'n nasionale gevoel van trots gedoen het as enige politikus (Steyn 1987: 87).

Die prosa volg egter nie in hierdie tydperk die pad van die poësie nie. Van Wyk Louw (1961) pleit dat die prosa moet wegbeweeg van die verheerliking van die landelike, terwyl Kannemeyer die prosa van die eerste periode in hierdie tydperk beskryf as 'n “idealiserings van vroeëre tydperke en die herhaling van bepaalde soort avonture” (1984: 299) wat veroorsaak dat die Afrikaanse prosakuns “in die vyftigerjare ... 'n soort ‘stilstand’ (bereik)” waarin daar nie 'n daadwerklike wegbreek na “iets nuuts” voorkom nie (Kannemeyer 1984: 283).

Die rede hiervoor is heel waarskynlik te vind in die feit dat lees op kulturele en opvoedkundige gebied as 'n belangrike prioriteit beskou is. “...’n (L)esende volk en 'n volk met 'n eie kultuur se kinders moet leer lees”. Daar rus 'n verpligting op skrywers en uitgewers om toe te sien dat kinders boeke het om te lees: dis 'n “plig teenoor die kleinspan en teenoor die

volk" (Viljoen (red.) 1944: 3). J.R.L. van Bruggen (1945: 13) beskou "prikkeltektuur" vir die jeug as voordelig - "(d)ie onmiddellike, die spannende en die sensasionele" voorsien "in 'n diepgewortelde geestelike behoefte van die kind" - mits aan die didaktiese vereiste voldoen word dat "die volk se tradisie en godsdiens ...in dié werke weerspieël word."

Met dié doel voor oë, begin outeurs onbevange skryf sodat kinders sal lees. So ontstaan die periode waarin die Afrikaanse jeugreeksboek 'n hoogbloeï beleef. Die aantal reekse in Afrikaans begin toeneem en word vanaf die veertigerjare uiters gewild. In hierdie tydperk ontstaan die reekse wat tereg as die sogenaamde "groot reekse" bekend sal staan, naamlik die *Maasdorp*- en *Keurboslaan*-reekse, *Trompie*, *Saartjie* en die *Uile*.

Die insinking: 1970 – 1990

Hoewel die publikasie van reeksboeke na die verskyning van die "groot reekse" stelselmatig afgeneem het in die dekade van sestig, val die publikasie van jeugreeks in die sewentiger- en tagtigerjare dramaties. Verskeie faktore het tot hierdie toestand van sake bygedra.

Op politieke en ekonomiese gebied kom die Nasionale Partyregering al meer onder druk oor sy apartheidsbeleid. Vanuit die buiteland word sanksies teenoor Suid-Afrika ingestel. Intern word die regering onder druk geplaas deur afvallige groepe Afrikaners en die toename in die *struggle*-bedrywigheide van die swart nasionalistiese bewegings.

Kultureel beleef die deursnee blanke Afrikaner egter die kruin van Afrikanernasionalisme. Dit word onder andere vergestalt in die oprigting van die Afrikaanse Taalmonument in 1976 en in retoriek oor die uitverkorenheid van Afrikaans en Afrikaanswees (Laing 1975). In 1976 word televisie in Suid-Afrika toegelaat. Baie energie en geld word spandeer om uitstekende Afrikaanse televisieprogramme te vervaardig.

Op literêre gebied ontstaan daar egter reeds sedert die sestigerjare 'n tweespalt tussen skrywers en die establishment. Aan die een kant word gewaarsku teen die "probleme" in die Afrikaanse prosa, soos "die gevaar van massaproduksie en vals romantiese pulverhale" (Kannemeyer 1988: 240). Hierdie negatiewe beskouing van die populêre literatuur is 'n voortsetting van Van Wyk Louw se kritiek op die prosa wat "konsessies aan die leser maak" (1970: 96). Die neersien op populêre literatuur word bevestig deur die outeurs van Sestig wat hulle beroep op artistieke integriteit en intellektuele krag (Polley 1973: 8).

Aan die ander kant woed 'n stryd tussen die staat en skrywers oor die sensuurbedeling. Die breuk gaan egter veel dieper. Die literatuur verkry 'n politieke bewussyn wat tot aan die einde van die tagtigerjare in die meeste

gerekende prosawerke teëgekrom word.

Dié twee faktore lei tot 'n literêre snobisme en 'n verintellektualisering van die literatuur wat 'n vervreemding tussen leser en skrywer tot gevolg het (Snyman 1997). Dit vind ook in die jeugliteratuur weerklank.

Reeds in 1944, in 'n resensie oor die *Keurboslaan*-reeks, word die “neiging na prikkellektuur” en die “onbeteuelde avontuursug sonder merkbare eerbied vir die waarskynlikheid van die gebeure” betreur. “Sulke lektuur lei tot valse waardebepalings en vervlakking van die jeugdige se smaak” (Bruwer 1945: 96). Hierdie literêre snobisme oor die reeksboek is effektief voortgedra deur Snyman (1983: 47) wanneer sy beweer dat “swak boeke” (lees “reeksboeke”) “'n afstomping” by die kind tot gevolg het “wat uiteindelik die gevoeligheid vir die estetiese in 'n groot mate kan vernietig”. Toenemend word daar in die sewentigerjare 'n doelbewuste poging aangewend om kinders aan te moedig om die “goeie boek” te lees en word daar redes gesoek waarom kinders nie bekroonde boeke wil lees nie (Lohann 1979). Ten spyte van die feit dat opnames by openbare biblioteke duidelik aantoon dat reeksboeke die kind van nege tot twaalf se gewildste leesstof is, waarsku Neethling (1988) oor die gebrek aan kwaliteit van die reeksboek en dat die kind daaraan “verslaaf” kan raak.

Hoewel Steenberg meer gematig is in haar uitsprake oor die reeksboek, sien sy die reeksboek as 'n middel tot 'n doel. “Hulle kan dien as leeslusopwekkers – 'n blote terapie na uiteindelijke leesgenot” (1979: 48). Ook sy verwys egter na “die groot gevaar van verslawing” (1982: 80).

Hambidge is een van slegs enkele stemme wat in die laat tagtigerjare waarsku teen die “ongelukkige tendens binne akademiese kringe om jeugreekse af te keur” (1982: 7). Teen hierdie tyd het die hekwagters egter min of meer effektief daarin geslaag om die Afrikaanse jeugreeksboek nek om te draai. Omdat reeksboeke deur kundiges afgeskryf is, is dit nie meer deur biblioteke aangekoop nie en deur onderwysers en ouers afgekeur. Die mark daarvoor het grootliks verval en uitgewers wou nie waag om dit uit te gee nie. As gevolg van onrealistiese hoë eise wat aan jeugpublikasies gestel word, het daar in die dekade van tagtig slegs vyf nuwe reekse die lig gesien. Selfs die reekse van bekende jeugreeksboekouteurs wat tog verskyn het, het nie dieselfde gewildheid geniet as vroeër nie.

Die nuwe ontwikkeling (1990 – 2000)

Die negentigerjare sien die einde van apartheid in Suid-Afrika met die verkiesing van die ANC as regering in 1994. Daarmee saam loop, ipso facto, die einde van die blanke Afrikaner se oorheersing sowel as die einde van die *struggle*.

Die verlies aan mag op baie terreine, die blootlegging van die vergrype van die Nasionale Partyregering en die einde van die bevoordeling van Afrikaans dompel die blanke Afrikaner in 'n identiteitskrisis. Kulturele en politieke strukture van die verlede word met skeptisisme bejeën. Die blanke Afrikaner is weereens in 'n kulturele oorlewingstryd gewikkel. Die afskaling en benadeling van Afrikaans (Van Rensburg (red.) 1997: 55) veroorsaak dat die blanke Afrikaner weer moontlike oorheersing deur Engels in die gesig staar.

Dit is in hierdie dekade wat die sogenaamde demokratisering van die Afrikaanse literatuur plaasvind. Onder druk steek die blanke Afrikaanse literatuur nie net die hand uit na die “swart” Afrikaanse literatuur nie, maar teen die helfte van die negentigerjare word ontspanningsliteratuur ook met meer erns bejeën deur die poortwagters van die verlede (Van Rensburg (red.) 1997: 73). Bestaande literatuurgeskiedenis word gekritiseer omdat hulle evaluerend en interpretatief te werk gaan (Coetzee 1990).

Afrikaanse uitgewers wat dramatiese veranderinge beleef as gevolg van die einde van die bevoorregting van Afrikaans, begin die noodsaaklikheid van ontspanningsliteratuur beklemtoon. Dit lei nog tot periodieke botsings met die literêre establishment. Kritiek van die rubrieksrywer, Jakob Regop in *Beeld se Boekewêreld* van 15 Mei 1996 op CNA se Kolskoot-promosieveldtog vir Afrikaanse *paperbacks*, word byvoorbeeld heftig aangeval deur Frans Maree, destydse groeapaankoper van Afrikaanse boeke by die CNA in 'n brief aan *Beeld* op 18 September 1996. Hy verwoord in 'n groot mate die frustrasie van 'n groot groep skrywers en lesers wat in die verlede van die dominante literêre diskoers uitgesluit is: “almal (is) sat om voorgesê te word deur jou en ander selfaangestelde beterseters wat met oordrewe selfvoldaanheid mekaar probeer beïndruk met ego-strelende kwasi-intellektualisme”.

In die volwasse populêre literatuur maak die “hygromans” opslae. Daar word besef dat die populêre teks 'n belangrike plek in die literêre sisteem het. “...(P)opulêre gehalte-stories is lank nie meer die probleem wat dit 'n klompie jare gelede was nie. Dis of die Afrikaanse skrywer toenemend sy esoteriese hoogtes verlaat en terugkeer na die breë publiek” (Aucamp 1994: 13).

Hierdie demokratisering van die literatuur vind ook in die jeugliteratuur plaas.

Die noodsaaklikheid van “lekkerleesstof” vir die jeug word bepleit. Oproepe klink op dat volwassenes nie vir kinders moet besluit wat hulle moet geniet nie, dat kinders toegelaat moet word om te lees wat hulle wil, dat hulle enigiets kan lees, solank hulle net lees (Page 1998, Snyman 1994,

Snyman 1996). Navorsing word gepubliseer wat aantoon dat die reeksboek nie nadele het nie, maar voordele vir die jeugdige leser inhou, dat Afrikaanse kinders hoofsaaklik Engels lees, omdat Engels 'n groter keuse bied en meer in die kinders se smaak val en dat daar min geskikte literatuur vir die Afrikaanse kind beskikbaar is (Snyman 1994, Snyman 1996, Van Zyl 1994, Verwey 1999). Die hoop word uitgespreek dat resensente nie soos in die verlede ontspanningsliteratuur vir die jeug "fyn en flenters" sal kritiseer nie maar liever sal probeer om reekse te vestig (Wasserman 1996) en dat reeksboeke aandag moet kry deur diegene wat "meer in die kinders se toekoms ... as in literêre sofistikasie belangstel" (Du Plessis 1992: 16). Vanaf 1996 vind daar 'n merkwaardige toename in die publikasie van nuwe jeugreeksboeke plaas. Ook ou reekse soos *Saartjie*, *Trompie*, die *Uile*, *Keurboslaan* en *Maasdrop* verskyn weer in moderne omnibusvorm. Van die eerste drie reekse word in totaal 70,000 omnibusse gedruk en verkoop. Uitgewers wat 'n groot rol in hierdie oplewing speel, is Cecilia Brits en Veronica Language van Perskor, sowel as die jeugboekuitgewers van Human en Rousseau. Alida Potgieter van Human en Rousseau erken dat jong lesers nuwe behoeftes het en dat daar 'n verandering in die benadering van jeugboekskrywers nodig is (Nieuwoudt 1996: 6). Aldré Lategan van Human & Rousseau stem saam dat kinderliteratuur vir baie jare elitisties was en dat daar nou na "lekkerleesstof" gesoek word (Wasserman 1996: 9). Van die nuwe reekse wat verskyn, behaal bo-gemiddelde verkope.

Slotwoord

Met die aanbreek van die nuwe millennium is Afrikaanse uitgewers grootliks beperk ten opsigte van instusionele boekverkope en is gevolglik aangewese op die breë publiek om hulle boeke te koop. Of die opwaartse tendens in die verskyning van Afrikaanse jeugreeksboeke sal voortduur, sal gevolglik grootliks afhang of uitgewers boeke sal uitgee wat die kinders se leeslus sal prikkel en innoverende bemarkingsmetodes sal bedink. Daarbenewens sal die hekwagters oor die Afrikaanse jeugboek op groot skaal veldtogte van stapel moet stuur om kinders bewus te maak van die waarde van die lees van Afrikaanse boeke.

Voetnote

1. Die kroniek is egter te lywig om in 'n publikasie van hierdie aard geplaas te word en is beskikbaar by NALN of in die boek oor die geskiedenis van die Afrikaanse jeugliteratuur wat DV later vanjaar sal verskyn.
Inligting oor die Afrikaanse jeugreeksboek is moeilik bekombaar omdat dit as triviale literatuur beskou is en derhalwe nie in argiewe en letterkundige dokumentasie opgeneem is nie. Die inligting in sowel die kroniek as die perspektief is nie volledig

nie en moontlik nie in alle gevalle korrek nie. Lesers wat bykomende inligting kan verskaf of regstellings kan maak, word versoek om die outeur te kontak.

2. In die meeste gesaghebbende Afrikaanse bronne oor die literatuur (*Literêre terme en teorieë*) in die algemeen en jeugliteratuur in die besonder (*Afrikaanse Kinderboekgids*) word die reeksboek glad nie eers genoem nie.

Bibliografie

- Aucamp, H. 1994. Laat die boeke self vertel. *Bylae by Nasionale Koerante*, 17 November: 13.
- Cameron, T. 1986. *Nuwe geskiedenis van Suid-Afrika in woord en beeld*. Kaapstad en Pretoria: Human & Rousseau.
- Cawelti, J.G. 1976. *Adventure, mystery and romance: formula stories as art*. Chicago: University of Chicago.
- Chapman, M. 1996. *Southern African literatures*. London: Longman.
- Christian-Smith, L. 1990. *Becoming a woman through romance*. New York: Routledge.
- Cloete, T.T. 1980. *Die Afrikaanse literatuur sedert sestig*. Bloemfontein, Johannesburg en Pietermaritzburg: Nasou.
- Cloete, T.T. (red.) 1992. *Literêre terme en teorieë*. Pretoria: HAUM-Literêr.
- Coetzee, A. 1990. *Letterkunde en krisis*. Johannesburg: Taurus.
- Darton, F.J. Harvey. 1999. (3rd revised edition by Brian Alderson). *Children's Books in England*. North and Southern America: Oak Knoll Press.
- De Beer, J. 1991. The appeal of the formula children's fiction series. *Cape Librarian*, April: 6 – 10.
- Du Plessis, B. 1992. Boekewêreld armer sonder Trompie. *HAUM Publicare* 4(2): 15 – 16.
- Genco, B.A. 1988. Mass market books: their place in the library. *School Library Journal*, December: 23 – 32.
- Ghesquiere, R. 1997. *Het verschijnsel jeugdliteratuur*. Leuven: Acco.
- Greenlee, A.A., Monson, D.L. & Taylor, B.M. The lure of series books: Does it affect appreciation for recommended literature? 1996. *The Reading Teacher* 50(3): 216 – 244.
- Hambidge, J. 1982. Opbouende verderflikheid. *Hoofstad*, 6 Julie: 7.
- Kannemeyer, J.C. 1983. *Geskiedenis van die Afrikaanse literatuur 1*. Pretoria en Kaapstad: Academica.
- Kannemeyer, J.C. 1984. *Geskiedenis van die Afrikaanse literatuur 2*. Pretoria en Kaapstad: Academica.
- Kannemeyer, J.C. 1988. *Die Afrikaanse literatuur*. Pretoria en Kaapstad: Academica.
- Kensing, F.R. 1987. *Children of the series and how they grew*. Ohio: Bowling Green State University Press.
- Laing, K. 1975. 'n Monument wat sê Afrikaans, dit is ons erns! *Bylae tot Beeld*, 10 Oktober: 8 – 9.
- Lohann, C.A. 1989. *Die Kinderboekgids*. Pretoria: Daan Retief Uitgewers.
- Louw, N.P. van Wyk, 1970. *Vernuwing in die prosa*. Pretoria en Kaapstad: Academica.
- Malan, L. 1994. Trompie, Saartjie, herleef! *Rapport*, 16 Oktober: 9.
- Neethling, J.S. 1988. *Kinderliteratuur: sy aard en onderrig*. Kaapstad: Maskew Miller Longman.
- Nieuwoudt, S. 1996. Vernuwing in jeugliteratuur. *Beeld*, 27 Februarie: 6
- Nieuwoudt, S. 1998. Uitgewers staan eeu-einde se kant toe. *Die Burger*, 15 April: 13.
- Nieuwoudt, S. 2000. Hulle skop herries op in die boekewêreld. *Beeld: Plus*, 6 Desember: 6.
- Page, M. 1998. Kinders gerad uit monsters se kloue. *Keur*, 24 April: 12 – 13.

- Pienaar, E.C. 1923. Letterkundige onderwys in ons skole. *Die Unie* 18(12): 337 – 346.
- Polley, J. (red.). 1973. *Die Sestigers*. Pretoria en Kaapstad: Human & Rousseau.
- Potgieter, A. 1992. Die Suid-Afrikaanse kinderboek in krisis. *Kaapse Bibliotekaris*, April: 12 – 14.
- Radway, J. 1984. *Reading the romance: Women, patriarchy and popular literature*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- Reid, L. & Cline, R.K.J. 1997. Our repressed reading addictions: teachers and young adult series books. *English Journal*, March: 68 – 24.
- Sarland, C. 1970. Attack on the teenage horrors: theme and meaning in popular series fiction. *Signal*, January: 49 – 62.
- Snyman, L. 1983. *Die kind se literatuur*. Durbanville: Die Kinderpers.
- Snyman, M. 1994. Die Afrikaanse jeugliteratuur: 'n Herbesinning. *Tydskrif vir letterkunde* 32 (3): 39 – 53.
- Snyman, M.E & Gouws, T. 1995. *Om beter te kan sien*. Pretoria: J.P. van der Walt en Seun.
- Snyman, M.E. 1996. Reeksboeke vir kinders: 'n wolf in skaapsklere? *Kaapse Bibliotekaris*, Junie/Julie: 12 – 15.
- Snyman, M.E. 1997. Die hygroman as verskynsel binne die Afrikaanse literêre sisteem. *Stilet* 9(1): 6 – 16.
- Steenberg, E. 1979. 'n Tienerboek met iets om die lyf. *Beeld*, 13 November: 12.
- Steenberg, E. 1982. Die reeksboek in Afrikaans. *N.O.D. Bulletin* 33: 75 – 81.
- Steinmetz, H. 1984. Waarom geeft lezen plesier? *Spektator*: 225 – 232.
- Steyn, J.C. 1987. Afrikanernasionalisme en Afrikaans. In: Du Plessis, H. en Du Plessis, L.T. (reds.) *Afrikaans en taalpolitiek*. Pretoria: HAUM.
- Van Bruggen, J.R.L. 1945. Lektuur vir die ryper jeug. *Die Huisgenoot*, 28 September: 13.
- Van Gorp, H. 1991. *Lexicon van literaire termen*. Leuven: Wolters Noordhoff.
- Van Matre, L. 1992. Baby-Sitters Club: a publishing phenomenon. *St. Paul Pioneer Press*: 6 Junie.
- Van Rensburg, C. (red.). 1997. *Afrikaans in Afrika*. Pretoria: J.L. van Schaik Akademies.
- Van Zyl, A. 1994. Young adults book week. *Boek/Book Parade* 19(4): 33.
- Verwey, H. 1999. Die jong lesers van Centurion: Wat lees hulle en waarom? *Stilet* 11(1): 115 – 120.
- Viljoen, J.M.H. (red.) 1944. Kinderlektuur. *Die Huisgenoot* XXVIII(1158): 3
- Wasserman, H. 1996. Reekse mik sterk na lewenslustige jonger lesers. *Die Burger*, 6 November: 9.
- Wheeler, T. 1920. A study of certain recreational reading and vocational phases in the lives of young girls. *The Journal of Educational Psychology* 11: 481 – 501.

Universiteit van Pretoria

Literêr-aktueel

Christo Lombaard

Taal: kuns of kens?

Nóg losse, nóg vaste woorde oor woorde¹

Taal: ek wil iets daarvoor sê, maar ek weet nie eers wat dit is nie. Is taal woorde? Maar wat dan van gedagtes? Is taal klanke? Maar wat dan van betekenis..? Is spraak taal? Maar is stilte dan betekenisloos..? Is skrif taal? Maar is geluide, simbole, musiek of kunswerke dan min(der) of méér taal..? Ek weet nie wat taal is nie. Soms is amper alles taal, as 'n mens filosofie (hermeneutiek, semiotiek) lees. Soms is byna niks taal nie - soos nou, as ek sukkel om my sê oor taal te sê. Miskien is al wat oorbly om te onderskei tussen die malles. Daar is mense wat mal is oor praat. As hulle eers begin, is daar ander mense wat mal word van hulle gepraat. Dan is daar die ware malles: dié wat oor taal wil praat. (As hulle uitkom, is daar mallewalis.)

Dit is ook geen wonder dat 'n mens teen die mure uitgedryf word as jy oor taal praat nie. Hoe dan anders? Jy gebruik die ding waaroor jy praat om daaroor te praat. Taal moet taal beskryf; woorde moet woorde weergee. Dit is soos introspeksie binne 'n ewige spiraal; soos om onder hipnose te prokrastineer; soos om 'n definisie te gee van saak X, en dan gebruik jy saak X self in jou definisie. Die resultaat kan omtrent net 'n inploffing wees; 'n swart gat in die ruimte wat alles insuig.

Dit is om hierdie rede dat mense wat oor taal praat vergelykings, metafore en beelde gebruik. Ek pleit aandagheid: agt sover, en ons trek nog maar by paragraaf drie. Vergelykings, metafore, beelde maak dat jy op 'n manier van taal se strengelgreep ontslae kan raak, want minstens het jy nou iets anders as jou direkte onderwerp om oor jou onderwerp te besin. Jy kan jou vergelyking, jou metafoer, jou beeld bedink, bepraat, beoordeel. (Geen wonder dat hierdie die domein van filosofie is nie.) Daarom lyk dit my na 'n verbeeldingryke uitweg om in beelde te spreek (eerder as in tale) as jy oor taal wil praat.

'n Woord van waarskuwing: hierdie "uitweg" is ook maar 'n illusie - 'n troosprys, ten beste. Want dit is nou nie meer taal wat jy bedink, bepraat, beoordeel nie; dit is jou vergelyking, metafoer, beeld wat jy bedink, bepraat, beoordeel. Al te maklik kan jou (voor)beeldspraak jou onderwerp halfpad versteek, verander, verduister, soos wat dit jou onderwerp halfpad verhelder, verklaar, verduidelik.

1 Effens gewysigde openbare voorlesing, voorberei vir die Hatfield Kreatiwiteitsklub se Kreatiwiteitsweek, 10 - 15 Julie 2000.

Verder bly dit ook maar 'n sirkelgang om in taal 'n vergelyking, metafoor, beeld te analiseer ten einde iets oor taal te sê. Dit bly 'n doolhof, dié. Ook hierdie “verbeeldingryke uitweg” kom maar tot “0”.

Miskien kan 'n mens iets leer oor taal by daardie merkwaardige figure, die kwietistiese kloosterlinge - die monnike en nonne wat 'n eed neem om in stilte hulle afsondering voor God uit te leef. Wat 'n volmaakte ironie: om by wyse van woorde te belowe dat jy hulle nooit weer sal gebruik nie... Dit is die ongenaakbare onverklaarbaarheid van selfmoord: dat die krag van 'n saak op sigself gekeer word. Woorde het dus ook hierdie mag: om gebruik te word om hulself tot stilte te bring ...

Net iets van onberekenbare potensiaal kan dit doen. Hierdie potensiaal kan ten beste beskryf word as “lewe”. Woorde lewe. Hoe anders sou hulle gebruik kon word om hulself tot niet te maak? Woorde lewe. Want woorde kan hulself tot sterwe bring ...

In stilte sal ons miskien meer van taal besef as in woorde.

Stilte hoor, stilte luister; stilte bieg, stilte bid; stilte huiwer, stilte antwoord; stilte praat, stilte kan selfs skreeu.

Inligtingoorlading is in ons tyd 'n byna onbruikbare woord; ons het selfs dié woord al te veel keer gehoor. Ons la(at)waaikultuur verduur dit net omdat dit daartoe bydra. Ons lawaaikultuur ken nie stilte nie. Ons doenkultuur erken nie stilsit nie. Miskien sal ons 'n ietsie beter weet wat taal is as ons eers stilsit en stilbly ken.

Ek verduidelik my laaste stelling met nog 'n beeld. As 'n mens 'n towenaar kry vir 'n kinderpartytjie waar almal twee jaar oud of jonger is, het die towenaar geen besondere aantrekkingskrag nie. Op twee jaar is álles nog 'n wonderwerk; jy leer nog hoe alles werk; elke dag is die een nuwigheid, die een onverwagsheid, die een wonderwerk op die ander. Om op twee jaar iemand te sien 'n haas uit 'n hoed trek, beïndruk jou niks meer as 'n broodjie wat vandag anders gesny is nie. 'n Mens moet eers die reëls van “normaliteit” (ons noem hulle natuurwette en sosiaal-aanvaarbare gedrag) ken, voordat die towenaar toor of die nar snaaks is of die akrobaat waagmoed het. Die kunstigheid van hierdie kunstenaars berus daarop dat 'n mens “normaliteit” (h/er)ken. Op twee jaar is alles toordery, snaaksigheid en waaghalsigheid. Miskien sal ons eers die toordery, die snaaksigheid en die waaghalsigheid – dit is, die kunstigheid – van taal besef as ons stilte (h/er)ken. Tot nog toe is ons, dalk, nog almal maar babas en peuters. Ons weet nie eers wat taal is nie. Miskien sal ons 'n ietsie beter weet wat taal is as ons eers weet wat stilbly is.

Departement Ou Testament, Universiteit van Pretoria

Elsibe Loubser *

Rooipomelo-aand

Van bo-op die berg
is die stad ver,
slank geboue in die aandlig
met liggies soos rooi robyne
teen 'n donkerblou, stil see

Hy dink aan die oggend se ontbyt
hoe sy 'n pomelo middeldeur sny
plat lê
twee rondtes, soos haar borste
omdraai
pienk vlees, soos haar binneste

Die stilte, die aand
Dit glip by hom verby

Die grot

Ons twee
het dronkdol weggekruip
in die grot langs die see
Kaal, donker, waterdrupstil

Buite soek hulle ons op dobberende bote
O wee

Die sondebok

Sy soek rus na die week, dalk vergifnis
By Platteklip op, op 'n windstil, warm Sondag
Tussen die kronkels en klippe van die smal paadjie
kyk sy af:
die Skiereiland lê ordelik, afgemeet •
God kan maklik slaap en vergeet

* Uit: *Nuwe stemme 2* wat deur Tafelberg uitgegee word.

Alles lyk dan anders, 'n speelgoeddorp
'n dwaalspoor van bo

Verder op is Duiwelspiek glad
groen asof met mos bedek
en drie fyn, lang letsels teen die kant
daar gelos deur naels, oopgekrap

Tussen die bosse in die gleuf van die kloof
in die stilte van die oggend
staan 'n groot bok op sy agterpote
om die grysgroen blare af te knib
In die skadu
is die ronde swelling van sy maag mosglad
met net 'n tossel witgrys hare by sy naeltjies

Ou bok, jong blaar
Hy verdwyn soetjies by die rotse om, na wie weet waar

Melt Myburgh om federico

1. fuente grande vir Janke

in die sand maak ek my hande bak
vir 'n sug van sy poeierasem
by hierdie fontein het Federico Garcia Lorca
soos 'n hond met 'n koeël in die hol gesterf
my oog soek die kontoere van winddroog metafore op
wat dalk in 'n spinnerak teen die kalksteen mag sit
onomwonde vervloek ek die engele in franco-uniforms
wat hom hier tussen die bome laat aantree het
vir die vernederende saluut van 'n enkele salvo
het hulle op hom gepis voor hulle hom daar gelaat het
– die grootste digter van Spanje?
ek verwyf sy ganse familie wat die mensdom gyselaar hou
met kluipe onvertelde poësie
glo aan minnaars gerig.

my Andalusiese prins
vanaand klink donker seuns kastanjette op jou
om die dansvloer brand die fakkels hoog
môre sterf daar 'n bul in jou naam
terwyl 'n jongeling hom heupswaaiend tart met die dood
sonbruin plukkers smak jou bloed in die boorde van Valencia
so seker as die stringe pelgrims wat jaar-in en jaar-uit
op die grond na jou voetspore soek.

2. in die droom van don carlos ...

met die vloed van '76
het ek hom op die oorkantste oewer gewaar
tussen ons het opgeblaaide koeie, sleurende bome
en 'n lyk sonder oor stroomaf gedryf
in sy hand teen die boorsel van sy baadjie
het suikerbeetblare uitgesteek
agter my het die waterfiskaal op 'n beuel geblaas.

eenmaal het ek hom afgeloer op 'n houtbrug oor die kanaal
hom verdink van 'n weifeling in sy wegstap

die laaste keer op 'n reënigerige middag
in die agterruit van 'n motorkar
die dag daarna het ek verneem hulle het hom kom haal
vir 'n bloederige piekniek by die boonste spruit

by my pa se dood

jy lê in 'n selfmoordsaluut op die kombuisvloer
'n veegsel bloed lek uit die vullissak
wat vlekke op die teëls moes verhoed
maneuvers vir dié klein slagveld sorgsaam beplan
volgens die lykinvorderaar
het jou linkerarm oor jou gesig gekeer
nié teen die naakte skouer van aankomende dood
– 'n bloesende bruid, ek hoop –
maar om jou oë teen uitpeul te prop
ons die gesig te spaar agterna

hoor tog my gedigpraat
waar jy ook al blare mag hark
of fluitend skoffel in die grootbaas se olyfoord
gooi asseblief jou oog
oor my medetelge wat gebedloos stromp die nanag in
en oor my ma wat godwéét

jy hou anderkant rustig wag by die poort
as jy kan,
dra ons
in jou hand wat vry is van hartklop se reëlmaat

intussen hou ek die spieël angstig dop
vir lyne wat jou lees as voorsaak

Tertius Kapp 'n Oggend te laat

Oggend. Jy sterf.
Vir mans wat bejaard hul hoedens oplik,
en my. Vir die gloeiende bedlampie,
die hond wat nog kwylmond slaap.
Ek slaan 'n laaste maal jou kussing uit, druk ou
50c-stukke oor jou oë, wat nat afgly oor jou wenkbroue.
in jou tanga-bikini weer
beyond beautiful uitgeteer.

en telefone lui, en bits
by bits
word stuks-
gewys

jou naam. <DECEASED>

ek verwoord my angs vir die toekoms met knoppe en kele,
my sterk ken uitgestoot teen die aanslae van tantes,
teekoppies,
en die eie oorlog.

stapsgewys in wind en weer, die son
hoog bo die Steenbokskeerkring
trek water
uit porieë
genitalieë
en omgedopte
oë, in hul kiste
soos jy.

teen geboekte woorde en gebede
'n duif vlerkend doer oor die son
steek ek my ken uit, en
die blase op my tong.
vir almal om te sien.
aansteeklik.

Synsein

Trek uit jou rok. stuur dit vir my
saam met 'n tengerige posman gebukkend teen die wind.

gooi jou hande deur die vensters,
stamel onsamehangend tussen skerwe
bloed
was ook voorheen jou mees betekenisvolle
boodskap.

ek tem honde in die droogmiddag. skop kake oop
met 'n bruinleerstewel, sambok byderhand.
'n meester sonder mag.

en jy speel met woorde, en geure, die herfs
blom in jou onderrok.
stuur wat jy kan, onthou wat jy moet.

die voordeur lui.
ek vou 'n bruinpapiergeskenk oop. en druk oudergewoonte
my kop in die allerheiligste eerste. inteug, asem, lewe.
nog.

Renée Marais

Op 'n Sondagmiddag 'n masurka

Sy trek die Chopin-album uit die rak en op die stil middag voor die klawers vloei herinneringe saam met die klanke van 'n halfvergete masurka, inge oefen uur na uur agter die verhoog op die klein vleuel met die klank van ryp appelkose, lank terug. Sy onthou nagte vol duisende note en sterre weerkaats in die deksel se vernis, die milde lug, die wye kyk oor gloeiende blomme van stadsligte, rooi en geel en wit en groen, en die tyd vervaag en die jare vloei ineen met die ritme van die dans en die geel kanarie (nee: soos soet appelkose sy kleur) se metriese wip van stok tot tralie tot stok in sy blou draadhok; sy speel tot dit skemer en haar linkerpols pyn, die baba hom in haar versit en stadig 'n arm behaaglik strek. Vaag in die kombuis agter haar hoor sy eiers sis in 'n pan. Sy speel die slotakkoord (Da Capo al Fine) en staan op om met die trappe af te stap na die ingang, die register te teken en al met die paadjie langs by die margrietbosse verby te stap na waar die lig in haar koshuis-kamer op die tweede vloer brand. Ek gaan kombuis toe en help my kind geelwortels skil terwyl die kanarie in sy ligblou kou 'n masurka dans in die ryk nagalm van die snare, bo in die lug.

Huis Fatima

Die motor draai in by die hek:
die ligte val op die naambord,
dan af in die pad en verlig
plotseling teen 'n agtergrond
van groen struik en sipres
'n opaalwit Maagd Maria en Kind.
Die swaar houtdeure staan reeds toe
maar op die eerste vloer skyn lig
pienk (skulppienk en roospienk
en jongmeisiedroompienk) deur gordyne.
Die priester se motor is reeds weg
en die meisies maak hulle gereed
om te gaan slaap na die Paasmis
op hierdie stil Sondagaand. Ek kan
my voorstel hoe sommige nog 'n arm
vertroostend om 'n teddiebeer slaan
voor hul insluimer, 'n kussing miskien
skuins ingedruk teen die ongemak
van 'n groter wordende maag. Wie help
hul bene vryf teen krampe in die nag?
Wie bring heuningmelk en vertroosting
as die trane en vrese kom vir wat wag?
Die kopligte gooi 'n skaduwee van die Kruis
teen die oorkantste muur as ons uity deur
die motorhek en indraai op die grondpad.
'n Haas spring kortom voor die motor hom trap.
Ek ril, en druk my kind stywer teen my vas.

Nuwe Afrikaanse Publikasies

Januarie tot Desember 2000

Opgestel deur die Nasionale Afrikaanse Letterkundige Museum en Navorsingsentrum, Musiek en Toneel (NALN), Privaatsak X20543, BLOEMFONTEIN, 9300

Biografieë

Hulle het ons eeu gevorm: die invloedrykste Suid-Afrikaners van die twintigste eeu. - H & R, 1999. (sb)	R116,25
Kombuis, Koos A. Seks & drugs & boeremusiek. - H & R, 2000. (sb)	R61,96
Kotze, E. Die slag van die breekbrander: outobiografies. - Tafelberg, 2000. (sb)	R50,34
Nortje, P.H. Volstruis, met wie gaan jy trou?: 'n herinneringstog. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Pretorius, Danie C. Musieksterre van gister en vandag. - Van der Walt, 1998. (sb)	R74,56
Schoeman, Karel. Merksteen: 'n dubbelbiografie. - H & R, 1998.	R77,46
Van Reenen, Rykie. Emily Hobhouse: heldin uit die vreemde. - Tafelberg, 1999. (2de uitg.)	

Dramas

Snyders, Peter. Political joke 2 (Daai's nou politiek): 'n gespreksdrama. - Unison, 2000. (sb)	R32,00
--	--------

Heruitgawes

Ackerman, Berna. Seuntjie met die vlek.- Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Bierman, Ettie. Die bekvelder. - Van der Walt, c2000. (Romankeur) (2de uitg.)	
Blignaut, Toek. Stem van die steenuil. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Brink, André P. Duiwelskloof: roman. - H & R, 2000. (sb) (2de uitg.)	
Burger, Sophia. Ruitglas van roet. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Coetzer, Trudie. Die skemer bring heimwee. - LAPA, 2000. (Grootdruk)	
De Kock, Helene. Helene de Kock Omnibus 1. - H & R, 2000. (sb)	
—. Joernaal van 'n winterjaar. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Die Riemland tweeluiik.- H & R, 1999. (sb)	
—. Die Wynland omnibus.- H & R, 2000. (sb)	
De Villiers, Herna. Waar jou geluk lê. - Van der Walt, 2000. (Romankeur)	R46,50
Du Pisanie, Sarah. Katrientjie. - LAPA, 2000. (Romankeur) (2de uitg.)	
—. Sarah du Pisanie omnibus 2. - Jasmyn, 2000. (sb)	
—. Sarah du Pisanie omnibus 3. - Jasmyn, 2000. (sb)	
Du Toit, Louisa. Omdat die wind alleen is. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Ons wag op die nuwemaan. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Sterre in die stof. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Sy was 'n somerdeel. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Fritz, Bennie. Die pad na die kruin. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	

Goosen, Jeanne. Ons is nie almal so nie. - Kwela, 2000. (sb) (2de uitg.)	
Gouws, Tom en Roodt, P.H., samest. Kortgolf: 25 kortkorthale.	
- Van der Walt, 2000. (sb) (2de uitg.)	
Giessel, Nita. Met komplimente van Kapokkie. - Van der Walt, 1999.	
(2de uitg.)	R46,50
Hendriks, Hermie. Katvoet loop, my meisie. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Waar die liefde heen lei. - Jacklin, c2000.	
Immelman, Doc. Vallei van die Heilige Vuur. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Die wit hings van die Namib. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Die wrak van die Adolf K. Freimut. - Jacklin, c1999. (Grootdruk)	
Kock, Nelmarie. 'n Droom aan skerwe. - LAPA, 2000. (Romankeur)	
(2de uitg.)	
Langeveldt, Daan. Man uit die verlede. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Lingua, Susanna M. Karlien. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Louw, N.P. van Wyk. Raka. - Tafelberg, 2000. (sb) (Skooluitgawe)	
Marais, Anlen. Muur van berge: elegieë. - Tafelberg, 1999. (sb)	R50,34
Martin, Wille. Hartedief. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Mademoiselle Jeanine. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Die mooi lady Skelton. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Verkoopte bruid. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Waar die woestynwind waai. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Wanneer die gode glimlag. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Wie is Marda Meyerling? - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Meyer, Liesel. Vertel my 'n storie: 'n versameling van die wêreld se mooiste sprokies. - Van der Walt, 1999.	R75,95
Mikro, pseud. Die neef van die goewerneur. - Jacklin, 1998. (Grootdruk)	
Murray, Ena. Ena Murray-omnibus 33. - Jasmyn, 2000.	
—. Sluiers van die nag. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Waters van Silóa. - Jacklin, c1999. (Grootdruk)	
Pieterse, Pieter. Om 'n kerie te keer: 'n jeugroman: uitkomsgebaseer (skooluitgawe). - Best Books, 1998. (sb)	R21,66
Rademeyer, Elza. Mallemeule van die liefde. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Rademeyer, Lien. Sekelbossie. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Radlof, Gerrie. Die seewraak. - Fundi, 1999. (sb) (Oloff die seerower; 2)	R27,09
—. Die swaardvegter. - Fundi, 1999. (sb) (Oloff die seerower; 1)	R27,09
Roux, Sophie. Huiwerende vlam. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Scholtz, G.D. Die Tweede Vryheidsoorlog: 1899-1902 - Protea, 1998.	
(2de uitg.)	
Spence, Ela. Die blinde orrelis. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Die bruide van Koningsvallei. - H & R, c2000. (Grootdruk)	
—. Een aand in Amsterdam. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Mooier as 'n droom. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Suster Wanda: bruidsluier vir Wanda. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
—. Suster Wanda: Wanda langs troebel waters. - Jacklin, c1999.	
(Grootdruk)	
—. Suster Wanda: Wiegelied vir Wanda. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Steyn, Carl. Middelloor. - LAPA, 2000. (sb) (2de uitg.)	
Steyn, Elbé. Tweeling van 'n ribbok. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	

Steyn, Elmar. Drie vroue is twee te veel. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
— Elmar Steyn omnibus 5. - Jasmyn, 2000. (sb)	
— Kaptein van troewe. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
— My swaard vir jou liefde. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
— Taverne by die kaai. - Jacklin, c1999. (Grootdruk)	
Steyn, Ilse. Arend en sy Bokkie. - LAPA, 2000. (Romankeur) (2de uitg.)	
— Harte met geheime. - Van der Walt, 2000. (Romankeur) (2de uitg.)	
— Plesierpaleis. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Strydom, M. Fasette van die liefde. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
— Die hoogste offer. - Jacklin, c2000. (Grootdruk)	
Swart, Lize. Sê jy min my. - LAPA, 2000. (Romankeur) (2de uitg.)	
Van Bergen, Maryna. Lief, liever, trou lief. - Van der Walt, 2000. (Romankeur) (2de uitg.)	R46,50
Van der Merwe, Marie. Jonker Frans. - LAPA, 2000. (Grootdruk)	
Van Rensburg, Roelf. Aspoestertjie. - Van der Walt, 1999. (Klassieke kinderverhale) (2de druk)	
— Die dapper jong kleremaker. - Van der Walt, 1999. (Klassieke kinderverhale) (2de druk)	
— Doringrosie. - Van der Walt, 1999. (Klassieke kinderverhale) (2de druk)	
— Gouelokkies en die drie bere. - Van der Walt, 1999. (Klassieke kinderverhale) (2de druk)	
— Jan en die boontjierank. - Van der Walt, 1999. (Klassieke kinderverhale) (2de druk)	
— Die lelike eendjie. - Van der Walt, 1999. (Klassieke kinderverhale)	
(2de druk)	
Van Wyk, Schalkie. Die grondbaron. - LAPA, 2000. (Romankeur) (2de uitg.) ...	
— Schalkie van Wyk omnibus 2. - Tiara, 2000. (sb)	
— Schalkie van Wyk omnibus 3. - Tiara, 2000. (sb)	
Vermaak, Frances. Karob. - Van der Walt, 2000. (Grootdruk)	
Wessels, Mariki. Vreemde paaië. - LAPA, 2000. (Romankeur) (2de uitg.)	

Kinder- en jeugverhale

Bloemhof, François. Kry vir jou, ou Langklou. - H & R, 2000. (sb) (Rillers) ..	
— Die wit huis. - Perskor, c 1998. (sb)	R27,96
Botes, Elmarie. Speurder Niël. - Perskor, c2000. (sb) (Monstermaan; 11)	
Fourie, Heila. Vreemde valleï. - Perskor, c1998. (sb) (Projek X; 5)	R27,96
Hanekom, Annetjie. Pasop!- Juta, 1994. (sb) ('n Ster storie)	
Kruger, Dorie. Elsa en die vuurvliegies en ander verhale. - D. Kruger, 1999. (sb)	R34,00
— Die krimpvarkie en ander verhale. - D. Kruger, 1999. (sb)	R34,00
— Marie kuier weer op die plaas en ander verhale. - D. Kruger, 1999. (sb)	R34,00
— Die padda-konsert en ander verhale. - D. Kruger, 1999. (sb)	R34,00
Oosthuysen, Janie. Skaduwee van die dood. - H & R, 2000. (sb)	
Paulsen, Henning. Die rekenaarvirus. - Perskor, c1998. (sb) (Internet onbeperk)	R27,96
Preller, Martie. Die Balkieboek. - H & R, 2000. (sb)	R27,09
Rawlins, Brummer. Zweli maak stories. - LAPA, 2000. (sb)	
Smit, J.C. Ans se geheim. - Perskor, c2000. (sb) (Reënboogrant maats; 11)	

Van Niekerk, Louis en Kruger, A. Vampier. - Perskor, c1998. (sb) (Monstermaan; 9)	R27,96
Van Niekerk, Louise en Kruger, Ansonet. Die ponieprinses. - Perskor, c1998. (sb) (Reënboogrant maats; 9)	R27,96
Van Tonder, Kristian. Die dag toe die 500 kilogram hoender gevlieg het. - Jacklin, c1999. (sb) (K-TV Skrywer met Ywer-wedstryd)	

Kinder- en jeugverhale: vertaal

Robin Hood kom tot die redding. - Jacklin, [2000] (Disney se wonderlike wêreld van lees)	
Alborough, Jez. My vriend beer; vertaal deur Linda Rode. - H & R, 2000. (sb)	
Gregorowski, Christopher. Vlieg, Arend, vlieg hoog!; vertaal deur Linda Roode. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Jeram, Anita. Hoppel my poppel; vertaal deur Linda Rode. - H & R, 2000. (sb)	
Lee, Cassandra Faye. Die avonture van die sterretjies; vertaal deur Heila van Rensburg. - Jacklin, c1999. (sb) (K-TV Skrywer met Ywer-wedstryd)	
Parry, Alan en Parry, Linda. Bloeiselblom se prys; vertaal deur Esta Grobler. - CUM, c2000. (Heuningbeer Plaas)	
— Braam-Braam vergeet; vertaal deur Esta Grobler. - CUM, c2000. (Heuningbeer Plaas)	
— Die pikniek; vertaal deur Esta Grobler. - CUM, c2000. (Heuningbeer Plaas)	
— Waar is Pippekin?; vertaal deur Esta Grobler. - CUM, c2000. (Heuningbeer Plaas)	
Rowling, J.K. Harry Potter en die gevangene van Azkaban; vertaal deur Janie Oosthuysen. - H & R, 2000. (sb)	
— Harry Potter en die kamer van geheimenisse; vertaal deur Janie Oosthuysen. - H & R, 2000. (sb)	R49,95
— Harry Potter en die toenaar se steen; vertaal deur Janie Oosthuysen. - H & R, 2000. (sb)	R49,95
Stine, R.L. Kom ons verdwyn; vertaal deur Marietjie van Rooyen. - Tafelberg, 1998. (sb) (Grillers)	
Waddell, Martin. Mooi so, Kleinbeer; vertaal deur Linda Rhode. - H & R, 2000. (sb)	

Kortverhale, essays, briewe, ens.

Aucamp, Hennie. Ook skaduwees laat spore. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Aucamp, Hennie. sames. Borde borde boordevol: verhale en essays oor kos. - Tafelberg, 1998.	R61,16
Bakkes, Christiaan. Stoffel in die wildernis. - H & R, 2000. (sb)	
Benjamin, Karel. Pastoor Scholls trek sy toga uit en ander stories. - Kwela, 1999. (sb)	R38,71
Bosman, Herman Charles. The Rooinek and other Boer War stories; edited by Craig MacKenzie. - H & R, 2000. (pbk)	R38,71
Botes, Annelie. Die trousseaukis en ander stories. - Tafelberg, 1998. (sb)	R46,46
Botha, Jaco. Sweisbril. - H & R, 1999. (sb)	R46,46

Coetzee, Jana. Die Vlieënde Hollander en ander verhale. - Van der Walt, 1999. (Grootdruk)	R 69,95
Daniels, Rudie en Julies, Gordon, samest. Douspoor. - Tafelberg, 2000. (sb) ...	
De Lange, Johann. Tweede natuur. - Homeros, 2000. (sb)	
De Vries, Abraham H., samest. Uit die kontreie vandaan. - H & R, 2000. (sb)....	
Joubert, Emile. Die aptyt van Anna Blow. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Le Roux, André. Sarie: op die man af. - H & R, 2000. (sb)	R34,84
Mittner, Esme, samest. Sarie - 50 goue agterblaaie. - H & R, 2000. (sb)	
Nel, Henrietta. Stories met stekies. - Van Schaik, 1998.	R27,09
Pieterse, H.J. Omdat ons alles is. - Tafelberg, 1998. (sb)	R43,59
Reinhardt, Trudy. 'n Jong blaar vir die najaar en ander verhale. - Van der Walt, 2000. (Grootdruk)	
Scheepers, Riana. Feeks. - H & R, 2000. (sb)	R34,84
Steenkamp, Koot. Padkos uit toeka. - H & R, 1999. (sb)	R30,96
Van Niekerk, Dolf. Brandoffer: vertellings uit die Tweede Vryheidsoorlog. - Tafelberg, 1999. (sb)	R42,59
Venter, Eben. Twaalf. - Queillerie, 2000. (sb)	
Vermeer, Brandt. 'n Man se man. - Homeros, 1999. (sb)	R46,46
Wessels, Alsoon. Die burgemeester wat runnik: kortverhale en sketse. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Willemse, Hein, samest. Die stukke wat ons sny. - Kwela, 1999. (sb)	R42,59
Kortverhale, essays, briewe, ens.: vertaal	
Veen, Herman van. Verhale; vertaal deur Daniel Hugo. - Queillerie, 2000. (sb) ..	
Letterkundige studies en kritiek	
Feesmaal: Afrikaans tweede taal, Wes-Kaap, graad 12, 2000: 'n studiegids. - Guidelines, c2000. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Feesmaal: Noord-Provinsie, Afrikaans tweede taal, graad 12, 2000: 'n studiegids. - Guidelines, c2000. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Poësie: Afrikaans eerste taal, Gauteng, graad 12, 2000: 'n studiegids. - Guidelines, c2000. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Spektrum: Wes-Kaap, Afrikaans eerste taal, 2000: 'n studiegids. - Guidelines, c2000. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Vatmaar: 'n studiegids. - Guidelines, c1999. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Die verdwyning van Mina Afrika: tweede taal: 'n studiegids. - Guidelines, c1999. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Verslig: Wes-Kaap, Afrikaans Tweede Taal, graad 12, 2000: 'n studiegids. - Guidelines, c2000. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Coetzee, Ampie. 'n Hele os vir 'n ou broodmes: grond en die plaasnarratief sedert 1595. - Van Schaik, 2000. (sb)	R65,84
Crafford, Marius, Meyer, Pieter en Collie, Adinda. Senior keur: Afrikaans eerste Taal, graad 12, 2000: 'n studiegids. - Guidelines, c2000. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Du Toit, D.A.H. Die Goddelike Komedie. Purgatorium. - D.A.H. du Toit, 1998. (sb)	R45,00
Esterhuysen, Marie en Gouws, Ronel. HIGCSE Afrikaans eerste taal. Module 4. - Cambridge University Press, 1999. (sb) (Cambridge Open Learning Project)	R42,47

Gouws, Ronel. HIGCSE Afrikaans tweede taal. Module 3. - Cambridge University Press, 1999. (sb) (Cambridge Open Learning Project)	R42,47
Smith, M van Wyk. Drummer Hodge: the poetry of the Anglo-Boer War (1899-1902). - Protea Book House, 1999.	R112,50
Snyman, Henning, samest. en Vosloo, Jan, samest. Nuwe verseboek vir seniors: Wes-Kaap, Afrikaans eerste taal, graad 12, 2000: 'n studiegids. Guidelines, c2000. (sb) (Die blou boek reeks)	R33,75
Van Coller, H.P., red. Perspektief en profiel. Deel 2. - Van Schaik, 1999. (sb)	R96,00

Poësie

Bloem, Pieter. Die Eilander: stemme oor die water. - P. Bloem, 2000. (sb)	
Bouwer, Stephan. Sirene van bloeisels. - H & R, 2000. (sb)	
Breytenbach, Breyten. Lady One: (99 liefdesgedigte) H & R, 2000. (sb)	
Cilliers, Dirk. Weegskaalwaardes: 50 sonette. - D. Cilliers, c2000. (sb)	
Cussons, Sheila. Die asem wat ekstase is: 'n keuse uit haar nie-religieuse poësie; saamgestel deur Amanda Botha. Tafelberg, 2000.	
Du Plessis, Hans. Die Griekwapsalms en annerlike goeterse yt die Woord yt. - H. du Plessis, 1999. (sb)	R6,40
Hambidge, Joan. Lykdigte. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Komrij, Gerrit, samest. Die Afrikaanse poësie in 'n duisend en enkele gedigte. - Uitgewery Bert Bakker, 1999. (sb)	R154,96
Krog, Antjie. Kleur kom nooit alleen nie. - Kwela, 2000. (sb)	
Laurie, Trienke. Ek sien 'n rooi bul storm. - Tafelberg, c1999. (sb)	R50,34
Oliphant, Vincent. Die sagte vlees. - Tafelberg, 1998. (sb)	R42,59
Pieterse, H.J. Die burg van hertog Bloubaard. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Van der Merwe, Cornelius. Witsig. - H & R, 2000. (sb)	

Poësie: vertaal

Dante Alighieri. Die Goddelike Komedie. Purgatorium = La Divina Commedia. Purgatorio. - D.A.H. du Toit, 1998. (sb)	R150,00
--	---------

Poësie vir kinders

Linde, Freda. Eenders en anders. - Tafelberg, 1999.	
--	--

Romans

Adamson, Wilma. Dokter Samantha se geheim. - President-Boekklub, 2000. ...	R46,50
Blignaut, Toek. Tweedrag op Eendracht. - LAPA, 2000. (Grootdruk)	
Botes, Erina. Deur liefde verlei. - Keurbiblioteek, 2000.	
Briel, Elsa. Sakke vol liefde. - Eike-Boekklub, 2000.	
Brink, André P. Donkermaan. - H & R, 2000.	
Burger, Wilmine. Die wingerd sal weer bot. - LAPA, 2000. (Grootdruk)	
Cronjé, M.-L. Die kleur van liefde. - Keurbiblioteek, 2000.	
De Beer, Charlotte. Langs vreemde paaie. - Keurbiblioteek, 2000.	R46,50
De Villiers, Martie. Diamantspel. - Treffer-Boekklub, 2000.	
Dido, E.K.M. 'n Stringetjie blou krale. - Kwela, 2000. (sb)	
Dreyer, Tom. Stinkafrikaners. - Tafelberg, 2000. (sb)	R46,46
Drotsky, Elsa. Liefde reken die kwaad nie toe nie. - Eike-Boekklub, 2000.	
Du Plessis, Rika. Huis met baie vensters. - Eike-Boekklub, 2000.	

—, 'n Liefdestrik vir Inge. - Treffer-Boekklub, 2000.	R46,50
—, Paradysliefde. - Keurbiblioteek, c2000.	
Du Toit, Bep. Liefde en 'n bietjie groente. - President-Boekklub, 2000.	
Durand, Suretha. Advertensie: persoonlik. - Van der Walt, 1999.	R46,50
Esterhuysen, José. So seker soos die aandster. - Keurbiblioteek, 2000.	R46,50
—, Somerliefde. - Keurbiblioteek, 2000.	
Ferreira, Soera. Dou op 'n grashalm. - H & R, 2000. (sb)	
Griessel, Nita. Haar naam is Erika. - President-Boekklub, 2000.	
Hambidge, Joan. Die swart sluier. - Tafelberg, 1998. (sb)	R47,96
Jensen, Dries. Sarita soek 'n man. - Eike-Boekklub, 2000.	
Jooste, Wilmarí. Skarlakenliefde. - Jasmyn, 2000. (sb)	
Kock, Zenobia. Die mense wat so rou is. - H & R, 2000. (sb)	
Kotzé, Willem D. Vlam van die vuurklip. - Gamsberg Macmillan, 2000. (sb)	
Le Roux, Christine. Geskenk uit die hemel. - H & R, 2000. (sb)	
Lessing, S.E. Gaping vir 'n moordenaar. - Quellerie, 1999. (sb)	
Loots, Kristel. 'n Boerekugel in New York. - Treffer-Boekklub, 2000.	
—, Die derde dogter. - LAPA, 2000. (Grootdruk)	
—, Laat die wind daaroor waai. - Eike-Boekklub, 2000.	R46,50
Malherbe, Victor. Blomme vir Leon. - Homeros, 2000. (sb)	
Mans, Villa. Waterspieël. - President-Boekklub, 2000.	
—, Waterstrome van vreugde. - President-Boekklub, 2000.	
Martin, Wille. Doller as kopaf. - Eike-Boekklub, 1999.	R46,50
—, Soort van moord. - Van der Walt, 2000. (Grootdruk)	R69,95
Mathee, Dalene. Pieterella van die Kaap: historiese roman oor Pieterella en Eva-Krotoa. - Tafelberg, 2000.	
Meyer, Deon. Orion. - H & R, 2000. (sb)	
Moolman, Chris. Komplot. - H & R, 2000. (sb) (Wium Mostert-verhale)	
Muller, Alex. Drie misdade in 'n knoop. - H & R, 2000. (sb)	
(Adriaan Kruger-speurverhaal; 3)	
Parker, Elize. Elke vrou vir haarself. - H & R, 2000. (sb)	
Paul, Chanette. Wip van die droomvanger. - Perskor, 1998. (sb)	R43,96
Paulsen, Lisa, pseud. Tina Toketa. - E. Haasbroek, [2000] (sb)	
Penzhorn, Anna. Gesteelde liefde. - Keurbiblioteek, 2000.	
—, Die liefde is Grieks. - Treffer-Boekklub, 2000.	R46,50
—, Potte van klei. - President-Boekklub, c2000.	
Philander, P.J. Reunie. - H & R, 2000. (sb)	R46,46
Rademeyer, Elza. Verliep en verlore op Marion. - Jasmyn, 2000. (sb)	
—, Woestynpad van verlange. - Jasmyn, 2000. (sb)	
Reitz, Aletta. Waar die lig skyn. - Jasmyn, 2000. (sb)	
Rossouw, Kowie. Mia-Meraai. - LAPA, 2000. (sb)	
Roux, Renate. Liefde in die laatsomer. - Treffer-Boekklub, 2000.	
Schmidt, Magda. Weners in die liefdespel. - Treffer-Boekklub, 2000.	
Smith, Bets. Dodelike fokus. - LAPA, 2000. (sb)	
Stofberg, Charles F. Brug na Eden. - LAPA, 2000. (sb)	
Tesselaar, Marlee. Op gister se spoor. - Tafelberg, 1998. (sb)	R42,59
—, Verskuilde waarheid. - Jasmyn, 2000. (sb)	
Thom, Jaco. Dawid; die dramatiese verhaal van 'n koning se sonde, persoonlike intriges, mislukte verwagtings ... en dié liefde en genade van God. - CUM, 2000. (sb)	

Timmerman, Adam. Net 'n tikkie vryheid. - Treffer-Boekklub, 2000.	
Uys, Keane. Beskermengel. - Jasmyn, 2000. (sb).....	
Uys, Pierre. Hart sonder woorde. - Eike-Boekklub, c2000.	
— . Ode oor die liefde. - Keurbiblioteek, 2000.	
Van den Berg, Mari. 'n Tweede begin. - President-Boekklub, 2000.	
Van der Merwe, Christo. Nag van die purperkind. - Eike-Boekklub, 2000.	
Van der Merwe, Marie. Dokter Debbie. - Eike-Boekklub, 2000.	
— . Met arendsvlerke. - President-Boekklub, 2000.	R46,50
Van Heerden, Etienne. Die swye van Mario Salviati: 'n roman. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Van Niekerk, Kobie. 'n Heildronk op die lewe. - Keurbiblioteek, 1999.	R46,50
Van Nierop, Leon. Skrikkelkind: Girlie se storie. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Van Nieuwenhuizen, Jackie. Die roep van die vleiloerie. - Van der Walt, 2000. (Grootdruk)	R69,95
Van Rooyen, Engela. Vuur op die horison. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Van Schalkwyk, Johan. Die dertiende dissipel: die verhaal van Archippus, jeugvriend van Jesus ... CUM, 1995. (sb)	
Van Wyk, Hildé. Slagtande. - Perskor, c1998. (sb)	R43,96
Van Wyk, Rina. Vaart na geluk. - President-Boekklub, 2000.	
Venter, Sybil. Tel die sterre. - President-Boekklub, 1999.	R46,50
Vermaak, Frances. Bergroos. - Keurbiblioteek, 2000.	
— . Duindiamant. - Eike-Boekklub, 2000.	
— . Soos kwartels in lang gras. - Treffer-Boekklub, 2000.	
Visagie, Irma. Onheil op Lushof. - Treffer-Boekklub, 2000.	
Visser, Lambert. Bloedsuier. - Tafelberg, 2000. (sb)	
Viviers, Magdaleen. Die kluisenaar van Arendshoogte. - President-Boekklub, 2000.	
Warren, Malinda. In diepe afhanklikheid. - LAPA, 2000. (Grootdruk)	
Widd, Alma. Man van harte. - Perskor, c1998. (sb)	R30,36
Wolmarans, Vera. Alleen maar die liefde. - Keurbiblioteek, 2000.	
Iewers is daar vreugde. - Eike-Boekklub, 2000.	R46,50

Romans: vertaal

Armstrong, Lindsay. Huweliksultimatum; vertaal deur Elfriede Ainslie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Arthur, Randall. Die wysheidsoeker: 'n roman; vertaal deur Monica de Vries. - CUM, 2000. (sb)	
Baird, Jacqueline. Getroud op goeie geloof; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
— . 'n Man om in te staan; vertaal deur D.M. de Buys. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Bauling, Jayne. Roekelose verleiding; vertaal deur Elfriede Ainslie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Bianchin, Helen. Ooreenkoms met die liefde; vertaal deur Marlene Kromberg. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Brink, André P. Devil's Valley. - Vintage, 2000. (sb)	
Carter, Rosemary. Gevange bruid; vertaal deur Elfriede Ainslie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	

- Cavanaugh, Jac. Die hoogmoed en die hartstog: 'n epiese verhaal van onstuitbare liefde in 'n jong Suid-Afrika; vertaal deur Hermien Pieterse.
- CUM, 2000. (sb) (Geloofsreeks; 1)
- Craven, Sara. Bartaldi se bruid; vertaal deur Elfriede Ainslie. - Jacklin, 2000.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- . Spel van verleiding; vertaal deur Marlene Kromberg. - Jacklin, 2000.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Darcy, Emma. Die bepalende faktor; vertaal deur D.M. du Buys. - Jacklin, 1999.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- . Bruid van sy keuse; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Denton, Kate. 'n Netelige pa-kwessie; vertaal deur Elizabeth Fourie.
- Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Donald, Robyn. Teensinnige minnares; vertaal deur Helene du Plessis.
- Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Duke, Elizabeth. Die wildernisliefde; vertaal deur Jeanette Ferreira.
- Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- George, Catherine. 'n Ooreenkoms met die baas; vertaal deur Elfriede Ainslie.
- Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- . Weersiens van wraak; vertaal deur Jeanette Ferreira. - Jacklin, 2000.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Graham, Lynne. Stryd teen die liefde; vertaal deur Marlene Kromberg.
- Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Hawkins, Kathy. Die moed van 'n leeu: 'n Bybelse roman; vertaal deur
Marzanne le Roux-Van der Boon. Waterkant-Uitgewers, 2000. (sb)
- Jordan, Penny. Liefste bedriëer; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- . Die tweede kans; vertaal deur Heila van Rensburg. - Jacklin, 2000.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- . Die verleidingsopdrag; vertaal deur Francisca du Randt. - Jacklin, 2000.
(Grootdruk)
- Kendrick, Sharon. Benodig: een huwelik; vertaal deur D.M. du Buys.
- Jacklin, 2000. (Grootdruk)
- . 'n Bruidegom benodig!; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 1999.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- . Nou nog net die man! vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000.
(Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Krog, Antjie. Account of a murder; vertaal deur Karen Press.
- Heinemann, 1997. (sb)
- Lahaye, Tim en Jenkins, Jerry. Apollion: die voortgesette drama van 'n
mensdom gedoem tot vernietiging; vertaal deur Monica de Vries.
- CUM, 1999. (sb)
- . Die inwoning: Satan word mens; vertaal deur Monica de Vries.
- CUM, 2000. (sb)
- . Die laaste oes: die wêreld kies kant; vertaal deur Monica de Vries.
- CUM, 1999. (sb)
- . Die sluipmoordenaars: opdrag: Jerusalem, teiken: Antichris;
vertaal deur Monica de Vries. - CUM, 1999. (sb)

R23,96

Lamb, Charlotte. Vurige oorgawe; vertaal deur Heila van Rensburg. - Jacklin, 1999. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Lang, Rebecca. Die regte medisyne; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Leclaire, Day. Haar geheime lyfwag, vertaal deur Elfriede Ainslie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Lee, Miranda. Die afgeperste bruidegom; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Leroux, Etienne. Magersfontein, o Magersfontein; vertaal deur Ingrid Glorie. - Uitgevcrij Podium, 1999. (sb).....	
Marton, Sandra. 'n Bruid vir Slade Baron; vertaal deur D.M. du Buys. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Mayo, Margaret. Getroud op kontrak; vertaal deur D.M. du Buys. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
McAllister, Anne. Gibson se meisie; vertaal deur Heila van Rensburg. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
McMahon, Barbara. Getroud met Margot. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Metcalfe, Josie. Flikkers vir dokter Cade; vertaal deur Marlene Kromberg. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Mortimer, Carole. Erfenis van die liefde; vertaal deur Marlene Kromberg. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
—, Keuse vir 'n vrygesel; vertaal deur Marlene Kromberg. - Jacklin, 1999. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Peretti, Frank. Die visitasie: gesigte van 'n Messias: die worstelstryd om die mens se siel deur die geloofskrisis van een man; vertaal deur Esta Grobler. - CUM, c2000. (sb).....	
Reid, Michelle. Die magnaat se bruid; vertaal deur Helene du Plessis. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Rivers, Francine. 'n Stem in die wind: 'n jong vrou se verhaal van waarheid en hoop in 'n wêreld vol leuens en wanhoop; vertaal deur Esta Grobler. - CUM, 2000. (sb).....	
Ross, Kathryn. Voorwaardelike verlowing; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Scholtz, A.H.M. A place called Vatmaar: a living story of a time that is no more; translated by Chris van Wyk. - Kwela, 2000. (sb)	R69,71
Shelton, Helen. Ecn onbewaakte oomblik; vertaal deur D.M. du Buys. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Traylor, Ellen Gunderson. Josua: God se krygsman: 'n Bybelse roman; vertaal deur Cliff Smuts. - CUM, 2000. (sb)	
Walker, Kate. Die gehuurde eggenoot; vertaal deur D.M. du Buys. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Weston, Sophic. Miljoener-liefde. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Whittall, Yvonne. Satanslaagte; vertaal deur Elizabeth Fourie. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	
Wilkinson, Lec. Tweede probeerslag; vertaal deur Helene du Plessis. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)	

- Waarnemende verloofde; vertaal deur Helene du Plessis. - Jacklin, 2000.
 (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk).....
- Williams, Cathy. Die uitspraak is ... 'n baba; vertaal deur Heila van Rensburg.
 - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk)
- Winters, Rebecca. 'n Baba duisend; vertaal deur Heleen Olivier. - Jacklin, 2000.
 (Mills & Boon in Afrikaans) (Grootdruk).....
- Wood, Sara. Die onskuldige minnares. - Jacklin, 2000. (Mills & Boon in
 Afrikaans) (Grootdruk).....

Taalkunde

- Ackermann, Mario ... [et al.] Kosmos: leerderboek: taal, geletterdheid en
 kommunikasie: Senior fase, graad 7. - Nasou, 2000. (sb) R30,96
- . Kosmos: onderwysersgids: Taal, geletterdheid en kommunikasie:
 Senior fase, Graad 7. - Nasou, 2000. (sb) R42,94
- Christensen, A.S. ... [et al.] Kommuniqueer in Afrikaans. Graad 5: Afrikaans
 tweede taal. - Nasou, 1998. (sb) R26,58
- Du Toit, Erna. HIGCSE Afrikaanse eerste taal. Module 3. - Cambridge
 University Press, 1999. (sb) (Cambridge Open Learning Project) R42,47
- Van Schalkwyk, D.J. en Hauptfleisch, D.C., red. Lexikos 6.
 - Buro van die WAT, 1996. (sb) (AFRILEX-REEKS; 6: 1996) R80,00

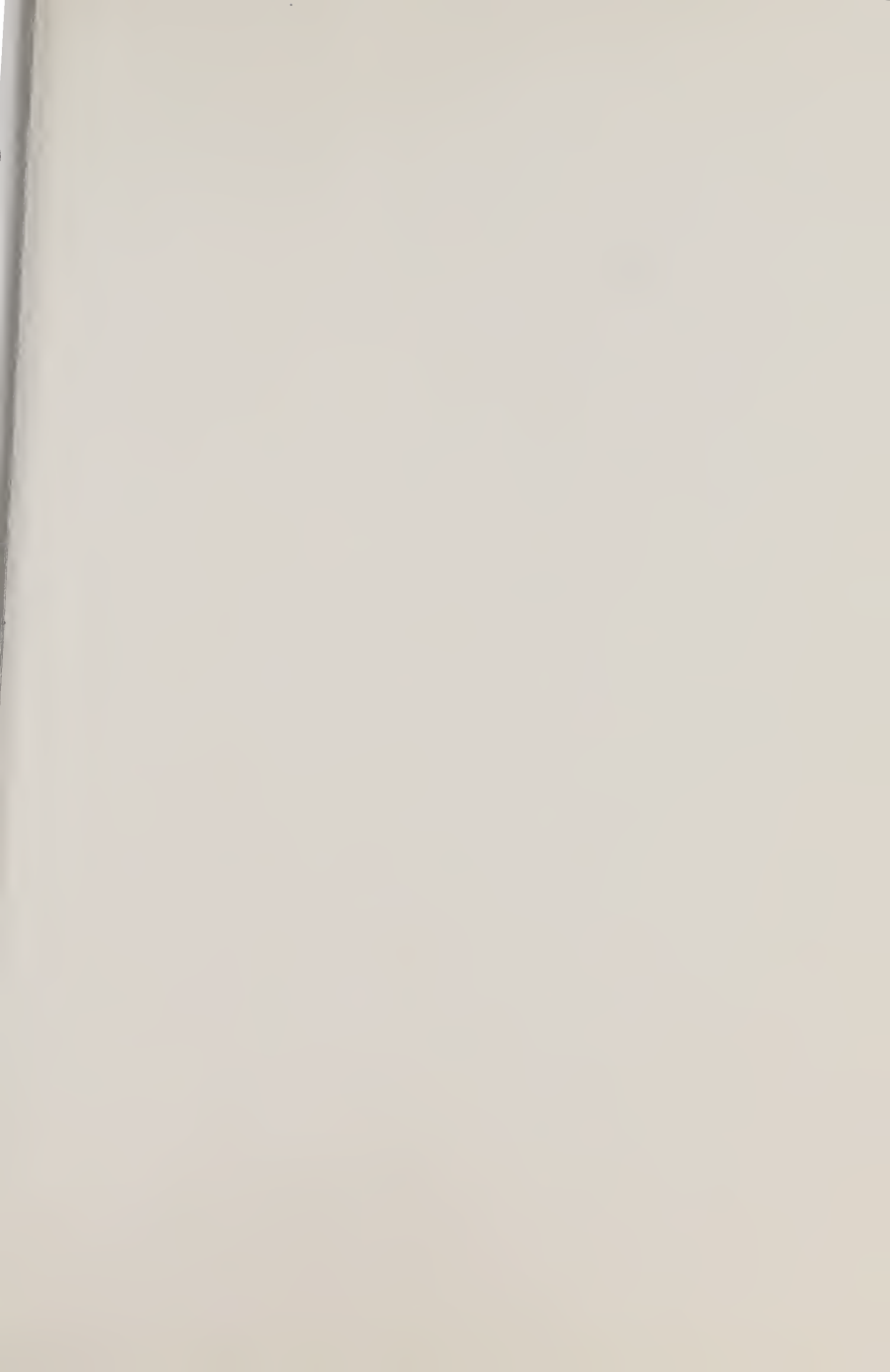
Tienerfiksie

- Bloemhof, François. Die dae toe ek Elvis was. - Tafelberg, 2000. (sb)
- Brain, Helen. Noem my Kat. - H & R, c2000. (sb) (Eerste liefde)
- De Villiers, Leon. Groete van die hierna. - Tafelberg, 2000. (sb)
- Human, Hennie. Vyf dae in Julie. - LAPA, 2000. (sb)
- Kemp, Ann Hite. Karel se dilemma. - Van der Walt, 2000. (sb)
- Reyneke, Marie. Die vloek van adamas. - H & R, 2000. (sb)
- Scheeres, Solet. Broers. - Perskor, c2000. (sb) (Klub 17)
- . Stevie. - Perskor, 1998. (sb) (Klub 17) R27,96
- Van Niekerk, Louise. Paaie van die hart. - Perskor, c2000. (sb)
 (Reënboogrant tieners; 11)
- . Sake van die hart. - Perskor, c 1998. (sb) (Reënboogrant tieners; 9) R27,96

Varia

- Pharos woordeboeke = Pharos dictionary [Laserskyf] Pharos, 2000. R231,73
- Ballot, Muller. Christo Coetzee. - H & R, 1999. (sb) R104,63
- De Klerk, Willem. Afrikaners: kroes, kras, kordaat. - H & R, 2000. (sb) R34,84
- . Die vreemde God en sy mense. - H & R, 1998. (sb) R35,96
- De Villiers, I.L. Die geluk van onsin: 'n anderse kyk na dinge wat saak maak.
 - Tafelberg, 2000. (sb)
- . Te vroeg vir moedverloor. - Tafelberg, 2000. (sb) (2de uitg.) R54,21
- Du Plessis, Madaline. New words and previously overlooked ones = Nuwe
 woorde en oues wat in die slag gebly het. - Pharos, c1999. (sb)
- . Tweetalige aanleerderswoordeboek = Bilingual learner's dictionary.
 - Pharos, 1998. (sb) (2de uitg.) R50,34
- Du Plessis, Theo en Van Gensen, Alwyn, red. Taal en stryd 1989-1999:
 gedenk bundel. - Van Schaik, 2000. (sb) R77,46

Heese, Johannes August en Lombard, R.T.J. Suid-Afrikaanse geslagregisters. Deel 5, L-M = South African genealogies. Volume 5, L-M; geredigeer en bygewerk deur GISA. - Genealogiese Instituut van Suid-Afrika (GISA) 1999. (sb)	R345,00
Henning, Lou. Hal-lou daar!- Van Schaik, 1998. (sb)	R46,46
Leipoldt, C.Louis. So blomtuin-vol van kleure; saamgestel deur J.C. Kannemeyer. - Tafelberg, 1999. (sb)	R54,21
Letshama, pseud. Bagologo ba re! = The old people say! = Die oumense se! - Van Schaik, 1998. (sb)	R31,96
Louw, Reinet. Franz Marx se Egoli 2000. - H & R, 1999. (sb)	R61,96
Maartens, Maretha. Sonneblomme en middernaglelies: 'n bittersoet blik op vrouwees. - CUM, 1999. (sb)	R26,95
Maartens, Maretha, samest. Gesinsomnibus. - Van der Walt, 1999.	
Nolte, Schalk. Oewerhengel: feite, fiksie en flops. - Van Schaik, 2000. (sb)	
Olivier, Andre. Bode op die spoor van die Woord: 150 jaar met Die Kerkbode. - Lux Verbi, 1998. (sb)	R44,10
Pretorius, Fransjohan, red. 'n Oorlog om by stil te staan: die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902. - Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, [2000] (sb)	
Rode, Linda en Bodenstein, Hans, samest. Op met die af roltrap. - Kwela, 2000. (sb) (Jong Suid-Afrikaanse Skrywers; 3)	
Schoeman, Chris en Du Preez, Frik, samest. Losskrums en loopdoppe: staaltjies uit die rugbywêreld. - H & R, 1999. (sb)	R42,59
Schoeman, Karel. Armsyn van die Kaap: voorspel tot vestiging, 1415-1651. - H & R, 1999.	R116,25
—. Stamland: 'n reis deur Nederland. - 1999. (sb)	R61,96
Schoeman, Karel, samest. Witnesses to war: personal documents of the Anglo-Boer War from the collections of the South African Library. - H & R, 1998. (sb)	R73,59
Scholtz, Hettie, samest. 40 is g'n vloekwoord. - Queillerie, 1999. (sb)	R54,21
Snyman, Maritha, samest. Lekker lawwe lagboek 2000: nie vir grootmense - Fundi, 1999. (sb) (Lekker Lawwe Lagboek-reeks)	
Steyn, Esta. Die grafte jubel: kroniek van pyn en genesing na die dood van 'n kind. - Lux VerbiBM, 2000. (sb)	R33,29
Van der Linde, Daleen, samest. Nie vir ma's nie: 'n kookboek vir veral pa's en kinders. - Van der Walt, 1999. (sb)	R59,95
Van Deventer, Hennie. Kroniek van 'n korantman: 'n persoonlike perspektief op die jare na 80. - Tafelberg, 1998. (sb)	R45,00
Van Eeden, Yvonne en Hammann, Marlene. Die nuwe Huisgenoot blokraaiwoordeboek. - Pharos, 1999. (sb)	R77,46
Van Waart, Sue. Die Hel: vallei van die Ieusus. - Van der Walt, 2000. (sb)	R69,95
Vermeulen, Irma. Man en monument: die lewe en werk van Gerard Moerdijk. - Van Schaik, 1999.	R93,00
Wessels, Elria, samest. Kwinkslag: humor in die Anglo-Boereoorlog 1899-1902. - Van der Walt, 1999.	R79,95
Wessels, Elria en Hanekom, Leandr�. Meer kosbaar as korale: 'n oorsig van die rol van Afrikaner- en uitlandervroue en kinders binne en buite Anglo-Boereoorlog konsentrasiekampe, 1899 - 1902. - Oorlogsmuseum van die Boererepubliek, c1999. (sb)	

V&R Drukkery, Pta. Tel: 328-7180